

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Björn Jarlvik

Ägarskifte i aktiebolag

– en analys av lämplig förvärvare
och tidpunkt

Examensarbete
20 poäng

Handledare:
Mats Tjernberg

Skatterätt

Vårterminen 2005

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Problemformulering	5
1.3 Forskningsfrågor	6
1.4 Syfte	6
1.5 Avgränsningar	6
1.6 Metod och material	7
1.7 Disposition	7
2 BÖR ÄGARSKIFTE SKE INOM FAMILJEN ELLER TILL UTOMSTÅENDE	8
2.1 Inledning	8
2.2 Skäl som talar för ett ägarskifte inom familjen	9
2.2.1 Inomfamiljär företagarkunskap	9
2.2.2 Lojalitet	10
2.2.3 Värdering	11
2.2.4 Informella regler	11
2.3 Skäl som talar mot ett ägarskifte inom familjen	12
2.4 Analys av för och nackdelar med ägarskifte inom familjen	13
2.5 Kritisk granskning av Sunds analys	15
3 BÖR ÄGARSKIFTEN INOM FAMILJEN SKE UNDER LIVSTIDEN ELLER I SAMBAND MED ARV/DÖDSFALL	20
3.1 Inledning	20
3.2 Förvärv under livstiden	21
3.2.1 Underprisöverlåtelse av aktier	21
3.2.2 Intern aktieöverlåtelse	23
3.2.2.1 Analys av de två varianterna av aktieöverlåtelse	23
3.2.3 Vinstbolagstransaktion	25

3.2.4	Jämförande analys av intern aktieöverlåtelse och vinstbolagstransaktion	27
3.2.5	Pensioner och försäkringar	29
3.3	Förvärv i samband med arv/dödsfall	30
3.3.1	Inledning	30
3.3.2	Blandat fång genom arvsskifte	30
3.3.3	Blandat fång genom förvärv från dödsbo	33
3.3.4	Köp av andel i dödsbo	35
3.3.5	Jämförande analys av de tre olika förfarandena i samband med arv/dödsfall	36
3.4	Jämförande analys mellan livstidsöverlåtelse och överlåtelse i samband med arv/dödsfall	38
4	ANDRA ASPEKTER SOM PÅVERKAR VAL AV LÄMPLIG TIDPUNKT FÖR ETT GENERATIONSSKIFTE	40
4.1	Nackdelar med att vänta med generationsskiftet till i samband med arv/dödsfall	40
4.1.1	Bodelningen	40
4.1.2	Dödsboförvaltningen	41
4.1.3	Arvsskiftet	42
4.1.3.1	Testamente	43
4.2	Fördelar med att vänta med generationsskiftet till i samband med arv/dödsfall	44
4.3	Oplanerat generationsskifte	44
4.4	Analys av huruvida generationsskifte bör ske under livstiden eller i samband med arv/dödsfall	45
5	SLUTSATSER	47
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	48
	Offentligt tryck	48
	Böcker	48
	Artiklar	49
	Rapporter	49
	Elektroniska källor	50
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	51
	Regeringsrättens årsbok	51
	Rättsfallsreferat från Regeringsrätten	51
	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I	51

Sammanfattning

Ägarskiften av företag är sedan länge omgärdade av en mängd olika skatteregler vars innebörd ständigt analyseras i enlighet med den rättsdogmatiska metoden. Frågan om huruvida de materiella reglerna är rimliga eller inte är dock, enligt min mening, minst lika viktig om inte än viktigare. I denna uppsats har jag analyserat om det ur ett ekonomiskt perspektiv, ur överlåtarens och förvärvarens synvinkel, är fördelaktigast att ägarskiften av företag sker inom familjen eller till en utomstående förvärvare. Det finns en rad olika aspekter som har betydelse vid en sådan analys, sociala strukturer, informationsasymmetri och ett företags potential att attrahera förvärvare är alla exempel på viktiga faktorer. Den gjorda analysen tyder på att det föreligger en presumtion för att ägarskifte inom familjen är det som, ur ett ekonomiskt perspektiv, är lämpligast.

En annan fråga, som inte heller är av rättsdogmatisk karaktär, vilken kan ses som en följdfråga till slutsatsen i den första frågan är, vid vilken tidpunkt ett ägarskifte av företag bör ske inom familjen? Skall skiftet företas under företagarens livstid eller i samband med dennes bortgång? Precis som ovan finns det en rad olika faktorer som påverkar lämpligheten av alternativen. Skatterättsliga och finansiella aspekter kan förstås tänkas ha en stor inverkan, den gjorda analysen visar dock på att det är andra aspekter som är avgörande, eftersom alternativen ur ett skatterättsligt och finansiellt perspektiv är relativt likvärdiga. Däremot kan de civilrättsliga reglerna kring bodelning, dödsboförvaltning och arvscliffe ge upphov till problem. Sammantaget talar de olika aspekter som analyseras i kap. 3-4 för att ett generationsskifte bör företas under livstiden, och inte i samband med den äldre företagargenerationens frånfall.

Förord

Jag vill tacka min sambo Sophi och min familj för det stöd jag erhållit under min studietid. Vidare vill jag tacka min handledare Mats Tjernberg för nyttiga synpunkter angående mitt uppsatsskrivande och för att ha tagit sig tid när jag funnit nödvändigt.

Juni 2005, Hässleholm

Björn Jarlvik

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslag (1975:1385)
AGL	Lag (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt
NUTEK	Verket för näringslivsutveckling
EU	Europeiska unionen
EG	Europeiska gemenskaperna
EGT	Europeiska gemenskapernas officiella tidning
HD	Högsta domstolen
IL	Inkomstskattelag (1999:1229)
NJA	Nytt juridiskt arkiv
O.J.	Official Journal of the European Communities
Prop.	Proposition
RRK	Rättsfallsreferat från regeringsrätten
RSV	Riksskatteverket
Ref.	Referatmål
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SamboL	Lag (1987:232) om sambors gemensamma hem
SCB	Statistiska centralbyrån
SKV	Skatteverket
SOU	Statens offentliga utredningar
ÄB	Ärvdabalk (1958:637)
ÄktB	Äktenskapsbalk (1987:230)

1 Inledning

1.1 Bakgrund¹

År 2004 presenterade NUTEK en rapport som analyserar småföretag i Sverige. Om igen annan källa anges är de fakta som presenteras i detta avsnitt hämtat från denna rapport. Sverige, liksom nästan hela den industrialiserade världen, står inför stora utmaningar de närmaste årtiondena till följd av den demografiska utvecklingen. Den stora 40-talsgenerationen går i pension samtidigt som inflödet till arbetsmarknaden kommer att vara relativt lågt. De olika problem som kan uppstå när den stora 40-talsgenerationen går i pension och när deras företag skall växla över till yngre generationer har diskuterats länge, både i Sverige och inom EU.

När de stora pensionsavgångarna kommer finns det en risk att ägarledda företag läggs ned i samband med företagarens pensionering. Om misslyckade ägarskiften innebär att livskraftiga verksamheter upphör kan detta innebära ett näringspolitiskt problem och vara ett hot mot Sveriges långsiktiga tillväxt och välfärd. Inom EU försvinner årligen tiotusentals företag med hundratusentals anställda på grund av att ägarna misslyckas med att finna köpare eller att genomföra ägarskifte inom familjen.²

I NUTEK-rapporten analyseras situationen för företagare som äger minst hälften av sitt företag, har mellan 2 och 49 heltidssysselsatta och där företagsledaren är mer än 50 år. I denna grupp är 70 procent av företagen aktiebolag. För 44 procent av företagsledarna utgör dessutom företaget den dominerande andelen av tillgångarna vid ett arvsskifte.

Lägg till detta att 85 procent av företagsledarna i den undersökta gruppen har två eller fler barn och att 70 procent av företagsledarna anser att rättvisa mellan barnen är viktigt vid ett eventuellt ägarskifte. Nämnda bakgrund leder till att ägarskiften i aktiebolag som utgör den dominerande tillgången vid ett arvsskifte är ett högrelevant forskningsobjekt,³ då gruppen utgör en betydande andel av de verksamheter vilka kan få problem vid framtida ägarskiften. Eftersom de flesta av dessa dessutom har minst två barn bör dessutom en studie av ämnet inkludera denna faktor. Ovan innebär också med stor sannolikhet att syskon kan komma att få kompensation om utfallet blir att endast en arvinge tar över verksamheten. Innan detta område utforskas är det relevant att fråga sig vad som är ekonomiskt fördelaktigast,

¹ B 2004:2, Generationsskiften i företag – en problemanalys, s. 6, s. 15-16 och s. 55-56

² Johansson, Sven-Erik & Hult, Magnus, *Att köpa och sälja företag*, (1999), s. 6

³ Till detta kan också tilläggas att småföretagen (verksamheter med mindre än 50 anställda) utgör en betydande andel av företagen i Sverige, av 871 189 registrerade företag i april 2005 var 863 853 verksamheter med mindre än 50 anställda, www.scb.se den 24 april 2005. Småföretagen står dessutom för drygt hälften av sysselsättningen inom den privata sektorn, och en tredjedel av den totala sysselsättningen, *Företagarna (2004), Vem tar över? – ett år senare*, s. 2.

att ägarskiften sker inom familjen eller om det istället bör ske till någon utomstående?

1.2 Problemformulering

Den rättsdogmatiska metoden används för att fastställa vad som är gällande rätt. Metoden ger dock inga svar på huruvida en rättsregel är rimlig eller inte. För att finna svaren på en sådan fråga erfordras undersökningar med en annan ansats, t.ex. rättssociologisk eller ekonomisk.⁴ Denna framställning har delvis en sådan ansats. Trots att lagar kring ägarskiften och betydelsen av lyckade ägarskiften ständigt diskuteras har inte, inom doktrinen, varken i Sverige eller utomlands, debatterats om huruvida ett ägarskifte lämpligen bör ske inom familjen eller till någon utomstående.⁵ I denna uppsats kommer detta ämne att behandlas ur ett ekonomiskt perspektiv, ur överlåtarens och förvärvarens synvinkel.

Ägarskiften i företag har, som tidigare nämnts, diskuterats under en längre tid, både i Sverige och i EU.⁶ Inom EU har kommissionen bland annat utarbetat en icke bindande rekommendation, avseende ägarskiften och en europeisk stadga för småföretag.⁷ EU-kommissionen har också initierat en rad andra projekt kring ägarskiften i småföretag.⁸

I Sverige har både 3:12-utredningen och Egendomskommittén arbetat parallellt under flera år och har dessutom nyligen avlämnat sina slutbetänkanden.⁹ Dessa utredningar har under flera år analyserat småföretagarnas situation, vilket även medfört lagändringar. Den kanske mest oväntade lagändringen på senare tid är en följd av regeringens proposition, 2004/05:25 Slopad arvsskatt och gåvoskatt, vilken har lett till att AGL har utmönstrats ur det svenska rättssystemet (lagen gäller dock fortfarande för de fall då skattskyldighet inträtt innan dess upphörande). Ett av de skäl som anfördes för att slopa arvs- och gåvoskatten var att ett avskaffande skulle underlätta för ägarskiften inom familjen i småföretag.¹⁰ Det är uppenbart att den skattemässiga belastningen minskar för fång som innehåller en benefik del, men när vederlag är nödvändigt hur står sig alternativet att genomföra

⁴ Sund, Lars-Göran, *Rättsekonomiska aspekter på efterlevande makes arvsrätt*, Festskrift till Anders Agell, (1994) s. 633

⁵ Bjuggren, Per-Olof & Sund, Lars-Göran, *A Transaction Cost Rationale for Transition of the Firm within the Family*, Small Business Economics No. 19, 2002, s. 123

⁶ B 2004:2, s. 16

⁷ Se EGT L 385 31.12.1994, Commission recommendation of 7 December 1994 on the transfer of small and medium sized enterprises och den europeiska stadgan för småföretag, juni 2000.

⁸ Se exempelvis Best-projektet, <http://europa.eu.int>, den 30 maj 2005.

⁹ SOU 2004:66 Egendomsskatter – reform av arvs- och gåvoskatter och 3:12-utredningens rapport, Reformerad ägarbeskattning – effektivitet, prevention, legitimitet. Har inte kunnat finna något diarienummer men rapporten finns tillgänglig på, <http://www.regeringen.se>, den 30 juni 2005.

¹⁰ Prop. 2004/05:25 Slopad arvsskatt och gåvoskatt, s. 22

ett ägarskifte inom familjen under livstiden mot alternativet att vänta med ägarskiftet tills arvstillfället nu när AGL har försvunnit? Denna frågeställning kommer jag att analysera i denna uppsats. Det finns givetvis även andra än skatterättsliga aspekter som kan ha betydelse för vid vilken tidpunkt ett ägarskifte inom familjen lämpligen bör ske, även dessa aspekter kommer att behandlas.

1.3 Forskningsfrågor

- Vad är lämpligast ur ett ekonomiskt perspektiv, ur överlåtarens och förvärvarens synvinkel, att ägarskifte sker inom familjen eller genom överlåtelse till utomstående?
- Bör ett ägarskifte inom ett familjeägt aktiebolag ske under företagsledarens livstid eller i samband med arv/dödsfall?

1.4 Syfte

Syftet med den första delen av arbetet är att utföra en ekonomisk analys, ur överlåtarens och förvärvarens synvinkel, av om ägarskiften lämpligen bör ske inom familjen eller om det istället är lämpligare att det sker till en utomstående förvärvare. En sådan analys kan därefter inverka på den diskussion som förs kring ägarskiften inom företag. Vad gäller den andra delen av arbetet är syftet att utreda om ägarskiften inom familjen, i AGL:s frånvaro, bör ske under livstiden eller i samband med arv/dödsfall.

1.5 Avgränsningar

Det som utforskas är ägarskiften, där överlåtaren är företagsledare och äger majoriteten av aktiekapitalet i företaget, s.k. ägarledda aktiebolag. I samband med överlåtelsen av aktierna skall även ledarfunktionen övergå till förvärvaren. En annan tänkbar situation vore om den äldre generationen överlåter företaget till någon utomstående, men tillsätter en familjemedlem som verkställande direktör. I en sådan situation uppstår ett agent principförhållande,¹¹ vilket skiljer sig markant från valt ämnesområde, därför har jag valt att exkludera situationen från denna uppsats.

Den första forskningsfrågan skall, som ovan anges, ses ur förvärvarens och överlåtarens synvinkel. Vad som avses med detta är i realiteten vad som anses lämpligast för verksamheten i företaget, eftersom aktiebolag endast är en juridisk skapelse har dock den nämnda formuleringen valts.

¹¹ Bjuggren & Sund, (2002), s. 126

Vad gäller frågeställningen huruvida ägarskifte bör ske under livstiden eller i samband med arv/dödsfall avgränsas studien till att avse aktiebolag som ägs av företagsledaren. Aktiebolaget antas utgöra den dominerande tillgången hos företagsledaren/överlåtaren, en arvinge tar över företaget och den arvingen antas ha minst ett syskon. Detta innebär att studien också avgränsas till de fall där viss kompensation kommer att krävas från den som tar över företaget. Ett annat alternativ hade varit att låta arvingarna dela på aktierna i företaget och istället arbeta med olika röstvärden på aktierna. På så sätt hade kompensation inte behövt ges till syskon samtidigt som ledarskapet ändå hade kunnat fördelas till en arvinge. En sådan lösning innebär dock en majoritets- och minoritetsituation. Minoritetsägaren blir i hög grad beroende av majoritetsägarens goda vilja,¹² därför har jag valt att exkludera denna lösning.

Den person som i nästföljande generation skall ta över verksamheten antas inte ha någon egen större förmögenhet att bekosta förvärvet med. Reglerna om fåmansaktiebolag i kap. 56 och kap. 57 IL antas vara tillämpliga.

1.6 Metod och material

Uppsatsen bygger på studier av sekundärdata i form av lagtext, EG-rättsliga rekommendationer, förarbeten, praxis, böcker, artiklar, statistik från SCB, rapporter och Skatteverkets handledningar. Studien är till största delen av normativ karaktär och deskriptiva avsnitt har undvikits i så stor utsträckning som möjligt.

1.7 Disposition

Uppsatsen är uppdelad i tre delar. Analyser och kommentarer kommer att ske löpande i arbetet. I den första delen, bestående av det andra kapitlet, presenteras olika ekonomiska skäl till varför ett ägarskifte bör ske inom familjen respektive skäl som talar för att det bör ske till en utomstående förvärvare. Kapitlet avslutas med en analys.

Den andra delen, bestående av kapitel tre och fyra, behandlar frågan om huruvida ägarskifte inom familjen bör ske under livstiden eller i samband med arv. I kapitel tre analyseras främst finansiella och skatterättsliga aspekter medan det i kapitel fyra redogörs för andra aspekter som påverkar frågeställningen.

I uppsatsens tredje och sista del, bestående av kapitel fem, kommer sammanfattande slutsatser att presenteras.

¹² Eriksson, Jan, mfl., *Familjeföretagen och successionen*, 1997, s. 30

2 Bör ägarskifte ske inom familjen eller till utomstående

2.1 Inledning

Kapitelrubriken antyder att neutralitet mellan de olika handlingsalternativen inte är önskvärt. Detta kan emellertid ifrågasättas, en utgångspunkt är ofta att det skall råda skattemässig neutralitet mellan olika handlingsalternativ. Vill man ge incitament till en viss handling behöver dock inte neutralitet vara något eftersträvansvärt. Detta kapitel handlar om huruvida något av alternativen är lämpligare än det andra, med andra ord om det finns anledning till att ge incitament till en viss handling och därmed oneutralitet.

Ett ägarskifte inom familjen kan vara en invecklad operation.¹³ Den personliga sidan kan vara mycket komplicerad, exempelvis kan följande frågor aktualiseras. Vem eller vilka av flera tänkbara efterträdare skall ta över företaget, ska företagets verksamhet delas upp, eller skall företaget drivas gemensamt av nästa generation? Hur skall förvärvet finansieras? Vid en avyttring till utomstående är det främst värderingen av företaget och finansieringen som är i fokus.¹⁴ Betyder detta att ägarskifte lämpligen bör ske till någon utomstående? Svaret på frågan är givetvis nej, frågan är betydligt mer komplicerad än så. Det finns en rad olika aspekter som bör beaktas vid frågan huruvida samhället bör gynna ägarskiften inom familjen eller till utomstående? I detta kapitel kommer det företas en ekonomisk analys av ämnet, ur överlåtarens och förvärvarens synvinkel.

Lars-Göran Sund har i boken "Generationsskifte – av små och medelstora familjeägda aktiebolag" angivit olika rättsekonomiska aspekter som talar för och emot ett ägarskifte inom familjen om maximal värdetillväxt eftersträvas i företaget. De skäl som författaren anför för att ett ägarskifte skall ske inom familjen tar sin utgångspunkt i fyra kategorier: **inomfamiljär företagarkunskap, lojalitet, värdering och informella regler.**¹⁵ Dessa kategorier har även i detta arbete fått utgöra utgångspunkter för den samhällsekonomiska analysen av huruvida ägarskifte bör ske inom familjen eller till någon utomstående.

I detta kapitel kommer det först att redogöras för de ekonomiska skäl som talar för ett ägarskifte inom familjen. När dessa skäl redogjorts för kommer även de faktorer som talar emot ett ägarskifte inom familjen att framföras, kapitlet avslutas därefter med en analys av ämnet.

¹³ Sund, Lars-Göran, *Generationsskifte av små och medelstora familjeägda aktiebolag* (2001), s. 31

¹⁴ Sund, (2001), s. 31

¹⁵ Sund, (2001), s. 47

2.2 Skäl som talar för ett ägarskifte inom familjen

2.2.1 Inomfamiljär företagarkunskap

Sund anser att uppväxten i en företagarfamilj kan ge en slags insiderposition som ger unika insikter om hur familjeföretaget skall skötas på ett lönsamt sätt. Detta kan ske genom att den andra generationen tar aktiv del i verksamheten eller är på något annat sätt kan observera eller diskutera skötseln av företaget.¹⁶ Sådana diskussioner inom familjer antas vara mera öppenhjärtiga och välmenande än i andra kretsar, eftersom familjemedlemmar kan lita på varandra och avslöja hemligheter i större utsträckning.¹⁷ Den inomfamiljära företagarkunskapens vikt antas dock vara beroende av vad för typ av företag som familjeföretaget utgör. De företag som anses kunna dra mest nytta av den inomfamiljära företagarkunskapen är små eller medelstora tillverkande eller förvaltande företag. För kunskapsföretag är förhållandet det motsatta, anledningen till detta är att det ofta krävs en omfattande utbildning innan man kan växa in i rollen såsom aktiv ägare.

Med den inomfamiljära företagarkunskapen följer, enligt Sund, även en annan fördel, ett nätverk av förtroendeskapande kontakter som byggts upp med åren. Leverantörer, kunder och affärsmän i samma bransch tenderar att känna alla familjemedlemmar och också lära sig att lita på dessa familjemedlemmar när de träffas. När sedan ett ägarskifte skall ske i företaget ges den andra generationen en möjlighet att träda in i dessa uppbyggda förtroendefulla affärsförhållanden.¹⁸ Det förväntas också att nästa generation inte heller vill befläcka sina föräldrars tidigare anseende.¹⁹ Vid misskötsel av företaget kan den överlåtande generationen ha synpunkter till den övertagande generationen, vid övertagande till utomstående blir saken i ett annat läge.²⁰ Följaktligen kan den andra generationen, enligt Sund, starta sitt arbete i en förtroendefull miljö som underlättar affärer på ett sätt som inte direkt är möjligt för en utomstående köpare.²¹ Med andra ord kan den inomfamiljära företagarkunskapen medföra att osäkerhet och kontrollkostnader minskar, vilka båda är oönskade ur ekonomisk synvinkel. Långsiktiga affärsförhållanden (vilket sannolikt innebär upprepade transaktioner) sänker transaktionskostnader eftersom osäkerhet och kostnader för kontroll minskas. Detta gynnar båda avtalsparterna och ett

¹⁶ Sund, (2001), s. 48-49

¹⁷ Bjuggren & Sund, (2002), s. 125

¹⁸ Sund, (2001), s. 48-49

¹⁹ Bjuggren & Sund, (2002), s. 126

²⁰ Pollak, Robert, *A Transaction Cost Approach to Families and Households*, Journal of Economic Literature, Vol. 23, No. 2, s. 586

²¹ Bjuggren & Sund, (2002), s. 126

gemensamt intresse skapas, avtalsparterna har incitament att bete sig korrekt annars riskerar affärsrelationen att upphöra. Långsiktiga affärsförhållanden gör också att möjligheter till att avtal parter emellan kan vara mera ofullständiga, vilket också kan vara fördelaktigt vad gäller kostnader för kontrakt.²²

2.2.2 Lojalitet

Om en familjemedlem övertar företaget vid ett ägarskifte förväntas det finnas en relativt hög grad av lojalitet mot både familj, företag och bygd, inklusive det affärsbetonade nätverk av kunder, leverantörer och andra affärsmän. En utomstående ägare har inget intresse att visa lojalitet mot familjen som byggt upp företaget, förmodligen har dock alla ett visst intresse av lojalitet mot bygden och affärsbetonade nätverk eftersom företaget är beroende av dessa. Sund anser att det är särskilt gynnsamt för företaget om lojalitet visas mot överlåtande familj, företag, bygd och nätverk, eftersom opportunistiskt beteende hämmas.²³ Då lojalitet mot samtliga endast sker vid ett ägarskifte inom familjen gör detta att lojalitetsargumentet talar för ägarskifte inom familjen.

Sund påpekar dock att de faktorer som ger upphov till lojalitet mot familj och företag, i vissa fall kan inverka negativt på företagets värdetillväxt. Ett exempel på en sådan faktor är att överlåtaren både är familjemedlem och ägare. Om företagarens roll som familjefader tar över rollen som ledare av företaget kan omtanken om den andra generationen och svaghet för deras önskemål om ledande positioner i företaget leda till att ledningen blir svag.²⁴

Att ett ägarskifte som sker inom familjen sannolikt gör att lojalitet visas mot familjen är, enligt min mening, okontroversiellt. Om detta är en ekonomisk fördel gentemot om äganderätten förvärvats av en utomstående är dock enligt min mening oklart. Det som Sund anför för sin sak är att opportunistiskt beteende hämmas i större utsträckning om lojalitet även visas mot familjen som byggt upp företaget än om så inte är fallet. Att det ur ett ekonomiskt perspektiv kan anses fördelaktigt att motverka opportunistiskt beteende är inte speciellt omstritt. Frågan jag ställer mig är dock varför en inomfamiljär förvärvare är mindre opportunistisk än en utomstående förvärvare? En utomstående förvärvare kan ha precis lika mycket att förlora och kan dessutom ha en egen familj att visa lojalitet mot. Lojalitetsargumentet kan därför, enligt min mening, inte anses ha någon större vikt vid en ekonomisk analys av valt ämne. Det kan också ifrågasättas på annan grund, är det överhuvudtaget lämpligt att visa en långtgående lojalitet mot bygd och leverantörer när det exempelvis eventuellt finns bättre alternativ utomlands?

²² Cooter, Robert, mfl., *Law & Economics*, (2000), s. 199

²³ Sund, (2001), s. 47 och s. 53

²⁴ Sund, (2001), s. 52-53

2.2.3 Värdering

Värdering av familjeägda små och medelstora företag förefaller särskilt svårt. Det finns ingen allmänt etablerad metod för företagsvärdering, lägg till detta att värdet på ett familjeföretag kan vara starkt beroende av om en familjemedlem lämnar verksamheten. Dessutom kan familjemedlemmars dispositioner, t.ex. vad avser pensionsavsättningar och uthyrning av egna fastigheter till företaget, vara besvärliga att kalkylera. Ovan uppräknade faktorer bidrar till att det kan vara relativt riskfyllt för en utomstående att köpa ett familjeföretag, likvidationsvärdet kan, enligt Sund, vara det enda pris en utomstående köpare är villig att betala med tanke på riskerna.²⁵

Asymmetrisk information om företagets värde, sett till förväntade kassaflöden, är en faktor av speciell betydelse vid överlåtelser av familjeföretag. Eftersom de flesta familjeföretag inte är listade på någon börs är det sannolikt så att de nuvarande ägarna har ett informationsövertag, vad gäller förväntade kassaflöden. Detta gör att informationsklyftan mellan familj och utomstående kan vara stor. Vid försäljning till utomstående kan transaktionskostnaden för att överföra information om företaget från överlåtarna vara så stor att det är omöjligt att sätta ett rättvist pris på familjeföretaget sett till förväntade framtida kassaflöden.²⁶ Detta talar, enligt Sund, för att ett ägarskifte skall ske inom familjen om man strävar efter att måna om företagets värde.²⁷

Transaktionskostnader för en utomstående förvärvare kan med andra ord vara av en sådan dignitet att ett samhällsekonomiskt gynnsamt avtal gällande ett livskraftigt aktiebolag kan utebli. Utfallet kan istället resultera i att verksamheten läggs ner. Om man befrämjar överlåtelse inom familjen, där informationsproblematiken sannolikt är mindre, kan det, enligt min mening, göra att livskraftiga verksamheter som annars hade likviderats drivas vidare.

2.2.4 Informella regler

Inom ett företag finns informella regler, vilka påverkar personers värderingar, attityder och beteende, dessa regler är, enligt Sund, ytterligare en faktor som har betydelse för värdetillväxten i ett aktiebolag. I samband med ett ägarskifte inom familjen kan dessa föras över till nästa generation, vid ett ägarskifte till en utomstående blir det svårare. Exempel på informella regler i företag är gemensamma genomgångar av order- och leveransläget en timme per vecka. Informella regler kan vara av stor vikt för att hålla samman företagarfamiljen och få personal att sträva gemensamt åt samma

²⁵ Sund, (2001), s. 54

²⁶ Bjuggren & Sund, (2002), s. 127

²⁷ Sund, (2001), s. 54

håll. Informella regler finns även vid kontakten med kunder, leverantörer osv. De Informella reglerna bidrar till uppkomsten av inomfamiljär företagarkunskap. Dessa regler antas också ha ett avgörande inflytande på viljan att vilja lura varandra. Incitament till bedrägliga beteenden som ger kortsiktiga vinster blir mindre eftersom sådana beteenden kan ge långsiktiga förluster som vida överskrider de kortsiktiga vinsterna.²⁸ De informella reglerna i olika sociala nätverk underlättar således transaktioner i affärsrelationer. Det ligger i båda parter intresse att inte bedra sin avtalspartner, eftersom vinsten av att vilseleda avtalspart vid en viss transaktion kommer att vara liten jämfört med värdet av förlorade vinster av framtida transaktioner. Detta leder i sin tur till att opportunistiskt beteende inte lönar sig vid affärstransaktioner inom nätverket. Så är särskilt fallet om en ändlös mängd framtida transaktioner inom nätverket är att förutspå.²⁹

Gemensamma normer och små incitament till att lura avtalspartner underlättar som ovan nämnts transaktioner, detta gör också att problem beroende på osäkerhet och opportunistiskt beteende minskar. Detta kan komma att avspegla sig i relativa fördelar mot konkurrenter utanför nätverket. Enligt Sund kommer kortsiktiga kontrakt att bli vanliga för transaktioner inom nätverket, då långsiktiga kontrakt inte behövs för att skapa säkerhet. Denna fördel kan bland annat reflekteras i högre vinster för företag inom nätverket.³⁰

Vidare ger reglerna en fördel gentemot utomstående konkurrenter eftersom förtroendefulla affärskontakter minskar transaktionskostnader, t.ex. genom att man kan undvika omfattande skriftliga kontrakt.³¹

2.3 Skäl som talar mot ett ägarskifte inom familjen

För det första kan konflikter inom familjen påverka möjligheterna till att nå för familjeföretaget effektiva lösningar, exempelvis syskonrivalitet eller problem mellan föräldrar och barn. När företag och familj är nära sammanbundna kan som tidigare nämnts detta vara en styrka, men för instabila familjer kan förhållandet också vara det motsatta.³² För det andra kan föräldrar ha en alltför långtgående tolerans mot nästa generations underlåtelse att förbereda sig för en roll som företagsledare i familjeföretaget, exempelvis genom att inte utbilda sig tillräckligt. Om så är fallet är detta också ett skäl till att ett ägarskifte inte skall ske inom familjen.³³ Det finns en uppenbar risk för denna typ av nepotism vid

²⁸ Sund, (2001), s. 47 och s. 54-55

²⁹ Bjuggren & Sund, (2002), s. 127-128

³⁰ Bjuggren & Sund, (2002), s. 127-128

³¹ Sund, (2001), s. 47 och s. 54-55

³² Pollak, (1985), s. 587

³³ Sund, (2001), s. 56-57

generationsskiftet i företag, vilket kan innebära att kompetensen för att driva företaget hos nästa generation inte motsvarar det som krävs.³⁴ För det tredje förutsätter viss verksamhet en viss fallenhet och talang, finns inte den förmågan hos nästa generation kan det vara lämpligare att överlåta till en utomstående person. För det fjärde inverkar företagets storlek på ägarskiftet. Stora familjeföretag har förmodligen svårare att dra nytta av familjen såsom ägare med ett visst inflytande över styrningen än små och medelstora familjeföretag, detta påverkar lämpligheten huruvida ägarskifte skall ske inom familjen eller inte. Anledningen till detta är att informella regler mellan olika aktörer, såsom kunder och leverantörer, blir svårare att upprätthålla i stora familjeföretag.

Den som argumenterar mot ägarskifte inom familjen förefaller med andra ord till största del hävda att samhället skall sätta rätt man på rätt plats och att den person i nästa generation som tar över företaget generellt sett inte är lämplig för att överta företaget. Ett femte skäl för att ägarskifte skall ske till någon utomstående är att en försäljning till ett större väletablerat företag kan vara att föredra i en stark tillväxtmarknad.³⁵ Ett sjätte och sista skäl, som inte får förringas, är att den äldre generationens starka ledarställning inte sällan begränsar utrymmet för nytänkande. Detta kan göra att det kan finnas en viss risk för stagnation i ärvda företag.³⁶ En engelsk studie visar på att familjeföretag, där grundaren blivit äldre och den andra generationen tagit över, i många fall blivit i ökad grad ovilliga att ta till sig råd från externa rådgivare eller vara lyhörda för marknadens krav. I flera fall resulterade detta i att företaget tvingades upphöra. Detta visar på att det gamla talesättet förvärva, ärva och fördärva har en viss substans.³⁷

2.4 Analys av för och nackdelar med ägarskifte inom familjen

De argument som förs emot att ägarskifte skall företas inom familjen grundas till stor del i, som tidigare nämnts, att den som skall ta över företaget ofta inte är lämpad för detta, det anses istället generellt sett bättre att en utomstående tar över företaget. En fråga man måste ställa sig då är om verkligheten i själva verket är som sådan att olämpliga personer tar över familjeföretag? Det är tänkbart att den som överlåter företaget vill måna om både familjemedlemmar och företaget som kanske är överlåtarens livsverk och som överlåtaren vill ska leva vidare. Om man väljer att tro att överlåtare av familjeföretag i allmänhet agerar så att en mindre lämplig person i nästa generation tar över företaget, skulle detta innebära att det är olyckligt för aktiebolagets framtid, samtidigt som avkomman kan komma att framstå som

³⁴ Melin, Leif & Nordqvist, Mattias, *Ägande och strategisk ledning i familjeföretag*, Familjeföretag och familjeföretagande, Forum för småföretagsforskning, 2000, s. 53.

³⁵ Sund, (2001), s. 56-57

³⁶ Eriksson, (1997), s. 22

³⁷ Johansson, Sven-Erik & Lewin, Staffan, *Det ägarledda företaget*, 1992, s. 61

en oduglig efterträdare. Frågan är dock om en tidigare framgångsrik företagare agerar på detta sätt? Sund menar att så inte är fallet.³⁸

I SOU 1998:1 görs följande kommentar om regler kring ägarskifte inom familjen.³⁹

”...att det långt ifrån är självklart att förutsättningarna för en verksamhet förbättras genom att strukturen anpassas till ett generationsskifte. Det synes förutsätta att generationsskiftet skulle tas för givet. Men varför skulle det göra det? Det är ju här en fråga om en transaktion där familjebanden styr. Ett alternativ är att verksamheten avyttras till någon utomstående köpare. Det kan knappast med rätta hävdas att förutsättningarna för en verksamhet typiskt sett förbättras genom att den överförs i nya händer genom ett generationsskifte, i stället för en extern försäljning.”

Det verkar här, som Sund också påpekar, som om utredningen menar att känslomässiga skäl avgör ägarskiftet inom familjen trots att rationella skäl kan finnas för att överlåta företaget till någon utomstående, exempelvis då det inte finns någon lämplig efterträdare i nästa generation. Utredningen verkar ge sken av att företagare i allmänhet månar mera om att familjemedlemmar skall äga företaget än om företagets väl. Sund menar att det synsättet faller på sin egen orimlighet och anför tre argument för sin ståndpunkt. För det första vill inte alltid familjemedlemmar ta över företaget. Nästa generation kan ha andra intressen. Sund anser att det sannolikt inte ligger i en nog så välmenande företagares intresse att under sådana omständigheter mer eller mindre påtvinga nästa generation en ägarroll. Dessutom månar företagare även om sina företag och sina anställda och övriga för verksamheten betydelsefulla affärskontakter.⁴⁰ Studier gjorda i Österrike och Tyskland ger stöd för denna ståndpunkt, resultaten visar till och med på att företagets fortlevnad och de anställdas arbeten är viktigare faktorer för överlåtaren än exempelvis att säkra en inkomstkälla inom familjen. Å andra sidan visar samma studie att när nästa generation skall ta över företaget är motivet att uppehålla familjetraditionen det näst viktigaste skälet till att ta över företaget för den efterföljande generationen.⁴¹

För det andra ställer sig Sund frågan: Vem bör avgöra om medlemmarna i en företagarfamilj är lämpliga att ta över företaget? Bör avgörandet läggas i statsmaktens händer genom generella regler eller bör det överlåtas till företagarfamiljerna? Sund anser att familjen är den aktör som bäst känner till avkommans intressen och kvalifikationer samt företagets potential. Därför skall också den aktören, som har bäst information, ha avgörandet i sina händer. Sund drar också en parallell om den offentliga ambitionen att låta marknadens aktörer, inom givna ramar, själva avgöra den lämpligaste

³⁸ Sund, (2001), s. 58

³⁹ SOU 1998:1, Omstruktureringar och beskattning, s. 161

⁴⁰ Sund, (2001), s. 58-61

⁴¹ Neubauer, Herbert, *The Dynamics of Succession in Family Businesses in Western European Countries*, Family Business Review, vol. 16, No. 4, 2003, s. 274-275

strukturen på affärslivet, eftersom det i allmänhet kan antas gynna värdetillväxten mest.

Som det tredje argumentet för sin sak anför Sund att de tidigare nämnda kategorierna – inomfamiljär företagarkunskap, lojalitet mot familj och bygd samt förmågan att hantera informella regler – talar för att ägarskiften inom familjen bäst tillgodoser värdetillväxten för företaget. Sammantaget anser Sund att det föreligger en presumtion för att ägarskiften inom familjen bäst tillgodoser tillväxten inom ett aktiebolag.

Avslutningsvis uttalar Sund att den mest effektiva kapitalallokeringen i samhället kan kräva att företaget säljs till utomstående. Det vill säga att det gäller att hitta rätt man för rätt plats. Sund menar dock att det är en felaktig uppfattning att förutsätta att, med nära nog automatik, så skulle bli fallet om bara ägarskifte inom familjen kan undvikas. Vid en överlåtelse till utomstående finns inte heller någon garanti för framgång för företagets värdetillväxt, utan även detta förfarande innebär ett risktagande.⁴² Frågan är vad för kompetens och egenskaper den typiska utomstående förvärvaren har? Om man inte vet detta är det, enligt min mening, svårt att säga att det ena är bättre än det andra gällande huruvida rätt man är på rätt plats. Det finns internationella studier kring vad som har varit problematiskt för en övertagande generation av ett familjeföretag. Däri uppger ca 30 % av arvtagarna att deras brist på ledande uppgifter har orsakat problem för dem.⁴³ Det finns dock inga motsvarande studier för utomstående förvärvare vilket gör att det blir svårt att ta ställning huruvida arvtagarnas problem att styra företaget är större än för utomstående förvärvare.

2.5 Kritisk granskning av Sunds analys

Om man börjar med att analysera de fyra olika kategorierna som Sund anför som fördelar med att ett ägarskifte sker inom familjen kan följande anmärkningar göras.

Att nästföljande generation kan ha en slags insiderposition som kan vara fördelaktig att ha innan ett ägarbyte är odiskutabelt. Frågan är snarare av hur stor vikt denna fördel är? Är det verkligen så att nästa generation successivt inskolars i verksamheten? En studie i Sverige gjord hos företag med minst två heltidssysselsatta personer och där företagsledaren är mer än 50 år, visar på att i 63 procent av fallen har inga åtgärder vidtagits för att underlätta ett ägarskifte i framtiden. Detta motsäger dock inte att företaget på ett mera allmänt plan diskuteras inom familjen eftersom det inte fanns något svarsalternativ för detta.⁴⁴ Studien ger dock intrycket att många ägarskiften

⁴² Sund, (2001), s. 58-61

⁴³ Neubauer, (2003), s. 276

⁴⁴ B 2004:2, s. 46

inom familjen kommer att ske och sker oplanerat, vilket kan minska fördelen av att ha en insiderposition.

När en utomstående köpare förvärvar ett företag, är det inte då dessutom vanligt att den tidigare ägaren är kvar i företaget en övergångstid och visar hur organisationen normalt fungerar? Som Sund själv säger, den överlåtande företagaren månar inte bara om sina familjemedlemmar utan även om sitt företag och dess anställda. Då borde även den nya utomstående förvärvaren få lite insidertips. Det är dessutom inte otänkbart att den utomstående förvärvaren även har en god kompetens som är förvärvad utanför företaget.

Vad gäller nätverket av förtroendefulla affärskontakter och långsiktiga relationer som kan tas över om ett ägarskifte sker inom familjen, är detta en ekonomiskt gynnande faktor, i det här fallet sänks kostnader för kontakt, kontrakt och kontroll. Det är dock tänkbart att en utomstående förvärvare har ett eget nät av affärskontakter, vilket gör att denna fördel blir mindre värd. Men även om den utomstående förvärvaren har detta är det sannolikt en fördel, i alla fall initialt, för den som har ett nätverk vilket hör till det företag som skall överlätas. Det kan dock tänkas att det är en anställd som tar över företaget. Frågan är vem som är den typiska utomstående förvärvaren?

Företagarna har gjort en undersökning om vad svenska företagare tror det blir för typ av ägarskifte när det är dags för pensionering. För de fall när en utomstående förvärvare tros vara den som driver företaget vidare tror företagare, med minst en anställd, att i cirka 30 % av fallen kommer en anställd att ta över företaget.⁴⁵ Det finns dessutom studier från västeuropeiska länder som tyder på att andelen kan vara ännu större.⁴⁶ När en anställd tar över verksamheten blir inte heller fördelen för ett ägarskifte inom familjen lika stor, vad gäller förtroendefulla affärskontakter och långsiktiga relationer, eftersom den anställda själv kan vara en del av nätverket sedan tidigare.

Lojalitetsargumentet som Sund framför är, som tidigare nämnts, något oklart. Varför är det mest gynnsamt för företagets värdetillväxt om lojalitet visas mot överlåtande familj, företag, bygd och nätverk i förening, jämfört med företag, bygd, förvärvarens familj och nätverk, vilket en utomstående förvärvare antas visa?⁴⁷

Värderingen av företaget kan vara problematisk. Detta kan göra att, för samhället gynnande, avtal (överlåtelse av företaget) inte kommer till stånd eftersom transaktionskostnader för att lösa informationsproblemen mellan överlåtare och utomstående förvärvare kan vara för stora.⁴⁸ I dessa fall är ett ägarskifte inom familjen gynnsammare eftersom informationsproblemen

⁴⁵ Linder, Sofia, *Vem vill ta över? – De företagsamma 40-talisterna går snart i pension*, 2003, s. 12

⁴⁶ Neubauer, (2003), s. 274

⁴⁷ Sund, (2001), s. 52-53

⁴⁸ Dahlman, Christian, mfl., *Rättsekonomi – en introduktion*, (2002), s. 83

antas vara mindre i dessa fall och därmed också transaktionskostnaderna. En son eller dotter har betydligt mindre skäl än en utomstående köpare att vara kritisk till den information som ges av företagaren.

Det kan dock tyckas väl pessimistiskt att, som Sund anger att, det enda möjliga priset, vid en överlåtelse till utomstående, kan komma att bli likvidationsvärdet. Ett förvärv av en verksamhet föregås i princip alltid av en grundlig informationsinsamling, som kan gynna båda parter.⁴⁹ Att informationsinsamlingen inte utfaller i ett högre värde än likvidationsvärdet, för ett livskraftigt aktiebolag är därför, enligt min mening, föga troligt. Sund har dock en viktig poäng med sitt resonemang. Poängen är att det kan vara mycket svårt att förmedla tillräcklig information för att attrahera en utomstående förvärvare, utan att transaktionskostnaderna för informationsutbytet skjuter i höjden. Grundliga Due Diligence Reviews sker främst när större företag skall överlåtas.⁵⁰

De informella reglerna som Sund anför som en anledning för att ägarskifte inom familjen bör gynnas framför ägarskifte till utomstående är nära sammanhängande med den första kategorin, inomfamiljär företagarkunskap. De informella reglerna ger också upphov till att transaktionskostnader för kontakt, kontrakt och kontroll kan minskas. Liksom vid analysen kring inomfamiljär företagarkunskap kan denna fördel vara mindre beroende på vem som är den typiska utomstående förvärvaren.

Sammanfattningsvis kan sägas att Sunds argumentation, kring de fyra kategorierna, har en tendens att bara inrikta sig på familjemedlemmars egenskaper, när han analyserar vem som är den lämpligaste förvärvaren, men han förefaller inte analysera hur den typiska utomstående förvärvaren kan se ut. Då är det också enligt min anledning svårt att göra en rättvis jämförelse. Sund gör dessutom en rad antaganden om hur verkligheten gestaltar sig utan att ange empiriskt stöd för detta, andra har dock gjort studier på ett par områden och dessa synes, som ovan redovisats, till stor del ge stöd för Sunds påståenden.⁵¹ Ett starkt skäl för ägarskiften inom familjen är sannolikt att det är bättre att den överlåtande företagaren har avgörandet i sina händer än att statsmakten skall avgöra detta, eftersom företagaren är den som har bäst information. Detta bygger dock på att företagaren inte låter känslomässiga skäl avgöra företagets framtid, men som ovan redovisats visar studier på att så inte är fallet.

En annan viktig aspekt som är av betydelse, är att det i många fall kan vara svårt att hitta en utomstående köpare, särskilt för företag som verkar i glesbygden eller i branscher som inte är "heta".⁵² För dessa företag återstår i princip bara valmöjligheterna, att en i nästföljande generation tar över verksamheten alternativt att lägga ned verksamheten. Om situationen är som sådan är det naturligtvis olyckligt om en livskraftig verksamhet måste

⁴⁹ Johansson & Hult, (1999), s. 12

⁵⁰ Johansson & Hult, (1999), s. 19

⁵¹ Se exempelvis Neubauer, (2003), s. 274 och s. 276

⁵² Linder, (2003), s. 16

läggas ner, att underlätta ägarskiften inom familjen kan därför, enligt min mening, vara av avgörande betydelse för dessa fall. Naturligtvis är en annan lösning att istället försöka underlätta kontakter med potentiella utomstående förvärvare. Är dock branschen inte "het" hjälper kanske inte detta ändå. Många småföretag har dessutom ingen unik produkt eller teknologi som gör att det blir attraktivt för utomstående att köpa verksamheten.⁵³ Å andra sidan visar studier, där grundaren blivit äldre och den andra generationen tagit över, i många fall blivit i ökad grad ovilliga att ta till sig råd från externa rådgivare eller vara lyhörda för marknadens krav. Vilket i flera fall resulterade i att företaget tvingades upphöra. Men det är enligt mig ändå bättre att arvingarna ges chansen, jämfört med att alternativet att lägga ner verksamheten för att ingen utomstående vill driva den vidare.

Ovan gjorda analys kan inte annat än sägas peka i riktning mot att de ekonomiska argumenten för gynnsamma regler kring ägarskifte inom familjen överväger argumenten mot ägarskifte inom familjen. Detta trots att det saknas grundliga studier av den typiska utomstående förvärvaren. En ytterligare aspekt som kan tala för att gynna ägarskifte inom familjen, är att företag sannolikt då blir kvar i Sverige i större utsträckning än vid överlåtelse till utomstående. Det bör dock påpekas att jag inte har några konkreta belegg för detta, mer än att flertalet företagare tror att deras verksamhet kommer att stanna i Sverige efter ägarskiftet, och av dessa tror många att någon familjemedlem kommer att ta över verksamheten. Det finns givetvis andra skäl till att företag stannar i Sverige, en viktig förklaring är att många företag endast agerar på en lokal marknad. Risken för att företag flyttar utomlands i samband med generationsskiften är troligtvis ansevärdare för de lite större företagen, då de oftare agerar på en större marknad.⁵⁴ Det är således i dessa fall som ett ägarskifte inom familjen kan förväntas ha större betydelse för att behålla företagets verksamhet i Sverige, förutsatt att mitt antagande är korrekt.

Den företagna analysen ovan bygger i princip på ett underförstått antagande, att ägarskiftet är en planerad transaktion. En betydande del av de framtida ägarskiftena kommer dock antagligen att ske oplanerade.⁵⁵ Planeras inte ägarskiftet inom familjen kan det tänkas att de informella reglerna och den inomfamiljära företagarkunskapen blir mindre betydande, såsom en fördel talande för ägarskifte inom familjen. Avlider den äldre företagaren kan inte heller argumentet att företagaren väljer efterträdare med omsorg för företaget ges samma betydelse. Lagg till detta att de civilrättsliga reglerna kring bodelning, dödsboförvaltning och arvskifte kan innebära problem vid ett ägarskifte inom familjen i samband med företagarens frånfall.⁵⁶ Eventuellt kan detta rent av medföra att ett ägarskifte till någon utomstående är att föredra, ur ett ekonomiskt perspektiv. Det blir i vart fall vanskligt att påstå att något av alternativen är betydligt lämpligare än det andra. Enligt min mening överväger dock fördelarna med ägarskifte inom familjen

⁵³ B 2004:2, s. 76

⁵⁴ B 2004:2, s. 51 och s. 76

⁵⁵ B 2004:2, s. 46

⁵⁶ Se kap. 4

troligen fortfarande. De tidigare nämnda fördelarna med att företa ett ägarskifte inom familjen kan till viss del förvärvas utan någon planering.

Till ovan gjorda analys kan också ett mera politiskt ställningstagande göras. Det finns många rättigheter som skyddas i Sverige, exempelvis rätten att vara med i en fackförening.⁵⁷ Men om en företagare vill lämna över företaget till nästa generation, skall det då finnas en teoretisk och praktisk rättighet att kunna göra detta oavsett ekonomiska argument? Jag tror att många anser att denna rättighet skall finnas. Visserligen är denna rättighet till viss del etablerad i Sverige i och med de svenska arvsreglerna som ger bröstarvingar arvsrätt och genom kontinuitetsprincipens verkan på delar inom skatterätten. Men för de fall där kompensation kommer att erläggas är, som framgår av nästa kapitel, situationen annorlunda. Kanske är detta, politiska ställningstagande, en delförklaring till att den samhällsekonomiska debatten om huruvida ägarskiften bör ske inom familjen eller till utomstående har fått lysa med sin frånvaro.

⁵⁷ 7 § Lag (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet

3 Bör ägarskiftet inom familjen ske under livstiden eller i samband med arv/dödsfall

3.1 Inledning

Eftersom skattebelastningen och finansieringen av ett ägarskifte inom familjen är två mycket centrala frågor vad gäller ägarskiftet inom familjen har jag valt att behandla dessa två frågor särskilt i detta kapitel. Det finns givetvis andra aspekter som också har betydelse, dessa kommer att analyseras i nästföljande kapitel.

Inledningsvis kommer jag i det följande kapitlet att först att redogöra för några etablerade förfaranden under livstiden och analysera vilka fördelar och nackdelar dessa är förknippade med och på vilket sätt de lämpligen kan användas. Anledningen till detta är att för att kunna analysera huruvida ett ägarskifte inom familjen (härefter kallat generationsskifte) bör ske under livstiden eller i samband med arv måste man känna till vilka fördelar och nackdelar de olika förfarandena ger upphov till. Både under livstiden och i samband med arv/dödsfall finns ett antal olika varianter att genomföra ett generationsskifte. Efter redogörelsen av olika livstidsöverlåtelser kommer förfaranden i samband med dödsfall att analyseras, kapitlet avslutas med en jämförande analys.

Det bör påpekas att kontinuitetsprincipen har en central roll vid generationsskiftet. Principen innebär att beskattningen skjuts upp trots att en transaktion vidtagits. Jag nöjer mig här med att konstatera att kontinuitetsprincipens inverkan på lagregler kan vara av både positiv och negativ karaktär.

Jag vill inledningsvis också framhålla att det från skatterättslig synpunkt inte går att ställa upp något allmängiltigt förfaringsätt för genomförandet av ett generationsskifte i ett företag. Det gäller att från de förutsättningar som finns i det specifika fallet finna den bästa tänkbara lösningen.⁵⁸ Eftersom uppsatsen tar sikte på de fall där företaget utgör den största tillgångsmassan hos den äldre generationen och ett relativt stort belopp behövs för att kompensera syskon och för att säkra den äldre generationens framtida försörjning, anser jag att en generell analys av fördelar och nackdelar kring detta är möjlig att genomföra. Några reservationer bör dock framhållas. För verksamheter vilka har väldigt lite tillgångar (bortsett från humankapital) eller i princip endast har ett tillgångsslag, exempelvis ett

⁵⁸ Pelin, Lars, *Överlåtelse av företag – med särskild inriktning på generationsskifte – en skatterättslig studie*, (1993), s. 11

fastighetsförvaltningsföretag, kan följande analys inte appliceras eftersom en enda faktor kan vara helt avgörande. Även omvärldsfaktorer kan inverka, råder lågkonjunktur är det sannolikt av större betydelse att företaget har god tillgång på kapital.⁵⁹ Detta kan exempelvis påverka valet mellan en intern aktieöverlåtelse eller vinstbolagstransaktion, eftersom vid en intern aktieöverlåtelse medföljer hela kapitalet, vilket det inte sker per automatik vid en vinstbolagstransaktion. Likaså kan ett underskottsföretag, vara beroende av hur och till vilket subjekt generationsskiftet genomförs för att kunna dras av i framtiden.⁶⁰

3.2 Förvärv under livstiden

3.2.1 Underprisöverlåtelse av aktier

En underprisöverlåtelse kan riktas direkt till arvingen eller till ett av arvingen ägt aktiebolag. En underprisöverlåtelse till ett av arvingen ägt bolag kan underlätta finansieringen av förvärvet i större grad. Visserligen medför förfarandet en kostnad, bildandet av ett extra aktiebolag. Kostnaden kan dock bli väsentligt högre om lån tas upp i samband med att arvingen förvärvar andelarna som fysisk person. När aktierna överläts till arvingens aktiebolag behöver inte arvingen såsom fysisk person betala skatt på utdelning från företaget, före betalning av amorteringar och ränta på lån i samband med förvärvet. Förfarandet gör att dubbelbeskattningens andra led undviks.⁶¹ Samma fördel uppkommer om betalning sker via en revers, om ränta tas ut på denna fås ytterligare en fördel, då föräldern endast beskattas för räntan i inkomstslaget kapital.⁶² Det finns dock vissa problem knutna till betalning via revers och det har att göra med att avyttringen utlöser kapitalvinstbeskattning,⁶³ medel behövs då för att betala kapitalvinstskatten. En lösning kan vara att en del av köpeskillingen erläggs kontant. Frågan är då hur dessa medel kan skapas i ett nystartat aktiebolag? Finansieringen av reversen och eventuell kontantlikvid kan i hög grad underlättas genom utdelning eller koncernbidrag från dotterbolaget även fusion eller upptagande av lån kan vara en lösning.⁶⁴ När man går vidare och ser hur de skatterättsliga möjligheterna kan användas får man dock inte glömma bort de civilrättsliga begränsningarna.⁶⁵ Vad gäller rätten att ge avdragsgillt och ta emot skattepliktigt koncernbidrag, eller att ge skattefria utdelningar finns också begränsningar i kap. 24 IL och i kap. 35 IL.⁶⁶ Av särskilt intresse är

⁵⁹ Sund (2001), s. 397

⁶⁰ Kap. 40 IL

⁶¹ Sund, (2001), s. 322

⁶² 42:1 1 st. IL

⁶³ 44:3 IL och 44:26 1 st. IL

⁶⁴ Sund, (2001), s. 336

⁶⁵ Främst kap. 12 Aktiebolagslag (1975:1385)

⁶⁶ När det finns valmöjlighet mellan skattefria utdelningar och avdragsgillt koncernbidrag bör enligt min mening koncernbidrag föredras i de flesta fall, eftersom erlagd bolagsskatt aldrig

35:3 p 3 IL, dotterbolaget måste vara helägt hela beskattningsåret eller sedan dotterföretaget började bedriva näringsverksamhet av något slag. Detta medför att transaktionen ofta styrs till tiden före ingången av ett beskattningsår.⁶⁷ Å andra sidan talar förmögenhetskatten för att lägga transaktionen efter årsskiftet. Dessutom blir skattekrediten längre om överlåtelsen läggs i början av nytt beskattningsår.⁶⁸ Vad gäller val av avyttringsår kan även tilläggas att tjänsteinkomster har betydelse, det finns anledning att avyttra ett år då man har låg tjänsteinkomst om det finns risk för kapitalvinstbeskattning i inkomstslaget tjänst. För att likviditeten inte skall bli alltför ansträngd kan amorteringstiden för reversen sättas över en längre tidsperiod. När den äldre generationen väl erhåller ersättning kan medel föras vidare till syskonen genom skattefri gåva. Förfaringsättet medför dock att syskonen inte kan få hela kompensationen på en gång.

Om den köpeskilling (kompensation) som krävs är mindre än omkostnadsbeloppet används kap. 53 IL. Men i fall där omkostnadsbeloppet inte är alltför högt och viss större kompensation krävs, blir kap. 53 inte tillämpligt.⁶⁹ I dessa fall tillämpas istället delningsprincipen på aktieförvärvet, d.v.s. den ena delen ses som gåva och den andra delen ses som ett köp. Om kapitalvinst uppkommer och kap. 53 IL inte är tillämpligt, kan en viss del komma att beskattas såsom inkomst av tjänst. Exakt hur stor del som kan komma att beskattas i inkomstslaget tjänst beror på en rad faktorer såsom, gränobelopp, sparad utdelning och takregeln. Den sistnämnda regeln har endast betydelse när köpeskillingen överstiger 7 Mkr eftersom det krävs för att den skall få effekt.⁷⁰ I en del fall finns risk att den genomsnittliga beskattningen kommer att ligga över 40 %. I och för sig kan utrymmet för sparad utdelning ökas genom att vänta med generationsskiftet ett antal år. På så sätt kan ytterligare sparad utdelning och sparad lättnad skapas. Under avyttringsåret kan dessutom ett utdelningsbeslut om 1 krona innan avyttring öka på dessa utrymmen ännu mer. En annan möjlighet att få ner kapitalvinstskatten är att ge ett ovillkorat aktieägartillskott. Civilrättsligt anses det fullbordat genom en betalningsutfästelse till bolaget, förutsatt att aktieägaren är betalningsduglig. Tillskottet läggs till aktiernas omkostnadsbelopp.⁷¹ Problemet är hur betalningsutfästelsen senare skall hanteras, då det kanske inte finns några avsikter att kräva in dessa medel.

När det inte finns några syskon som skall kompenseras kan man sannolikt ha en betydligt lägre köpeskilling och därmed sannolikt undvika tjänstebeskattad kapitalvinst. Desto lägre priset sätts desto större risk blir det dock för att det avyttrade företaget ses som ett skalbolag. Vid ovan nämnda förfarande finns det en nackdel i att 49a:12 2 st. IL inte kan användas, vilket exempelvis kan tillämpas vid en intern aktieöverlåtelse till ett bolag ägt av

kan fås åter. Om utdelning används och det inte finns några inkomster i moderbolaget uppstår dessutom ett skattemässigt underskott i moderbolaget.

⁶⁷ Sund, (2001), s. 348

⁶⁸ 44:26 1 st. IL

⁶⁹ 53:2 IL

⁷⁰ 57:12 3 st. IL

⁷¹ Tjernberg, Mats, *Beskattning av fåmansföretag* (2001), s. 63-64

överlåtaren själv.⁷² I och för sig kan det väsentliga inflytandet eventuellt kvarhållas om avyttringen föregås av en uppdelning i olika aktieslag med olika röstvärden, men då blir inte generationsskiftet fullbordat. Vid ett senare tillfälle skulle dock resterande aktier kunna ges i gåva. Förfarandet skulle emellertid innebära ökade kostnader och innebära problem med att lämna avdragsgilla koncernbidrag.

3.2.2 Intern aktieöverlåtelse

Ett annat vanligt förfarande, istället för ovan beskrivna förfarande, är att ägarna till familjeföretaget bildar ett nytt aktiebolag som de sedan överlåter aktierna i familjeföretaget mot revers. Därefter ges det nya bolaget i gåva till den yngre generationen. Det finns många likheter med denna interna aktieöverlåtelse och en underprisöverlåtelse direkt till ett företag bildat av den yngre generationen. I följande avsnitt kommer fördelar och nackdelar som uppkommer för båda varianterna att klargöras, därefter kommer skillnader att synliggöras.

Nu när arvs och gåvoskatten har försvunnit har den relativa fördelen med interna aktieöverlåtelser minskat eftersom, det enkla blandade fånet inte heller drabbas av gåvoskatt.

3.2.2.1 Analys av de två varianterna av aktieöverlåtelse

De fördelar som finns med ovan nämnda aktieöverlåtelser är att överlåtaren kan tillgodogöra sig bolagets vinstmedel och dolda reserver till priset av kapitalvinstbeskattning. När avyttring sker till underpris blir denna fördel mindre påtaglig, då man ej betalar för de fulla värdena. Enligt min mening är det ändå bättre att överlåta till underpris än till marknadspris om vederlaget räcker för att alla skall bli rättvist behandlade och få sin del. En överlåtelse till marknadspris innebär högre kapitalvinst, vilket i slutändan, i nämnda förfaranden, kan innebära svåra likviditetsproblem. Med hjälp av förfarandet undviker förvärvaren att med dubbelbeskattade medel behöva betala amorteringar och ränta på övertagna lån, eller enligt revers, från den äldre generationen i och med förvärvet. Dessutom kan den äldre generationen, om de låter köpeskillingen ligga kvar som revers i det köpande bolaget, få en löpande ränta med endast kapitalvinstbeskattning.⁷³ Dessutom behöver inte utomstående blandas in eller någon köparrabatt ges, vilket är en fördel jämfört med en vinstbolagstransaktion. Nackdelar är att det kan vara svårt att finansiera kapitalvinstskatten. Bolagsskatten på den obeskattade vinsten kvarstår i dotterbolaget. I vinstbolagstransaktioner kan

⁷² RÅ 2003 ref. 68

⁷³ Skatteverket har uttalat att statsobligationsräntan plus 5 procentenheter är en rimlig räntenivå. RSV PM 8539-99/00, Promemoria om förenklingsförslag. Räntenivån är idag på en annan nivå, vilket kan göra att Skatteverkets uttalande inte längre är tillförlitligt.

man få mer än 72 % i ersättning för obeskattade reserver, vilket normalt inte erhålls vid en aktieförsäljning. På grund av förfarandet har dessutom en koncern bildats vilket medför krav på koncernredovisning. Underlaget för förmögenhetsskatt ökar för den äldre generationen, förutsatt att aktierna inte tidigare var förmögenhetsskattepliktiga.⁷⁴

Vilka skillnader finns då mellan de olika varianterna av aktieöverlåtelse? Exempelvis kan 49a:12 2 st. IL vara ett väldigt betydelsefullt stadgande vid generationsskiftet, eftersom skalbolagsreglerna kan bli aktuella. Vid en normal intern aktieöverlåtelse till eget aktiebolag har Regeringsrätten uttalat att 49a:12 2 st. IL är tillämplig.⁷⁵ I en hel del fall torde denna fördel dock vara utan betydelse eftersom avyttringen kan ske till ett belopp som gör att reglerna om skalbolag inte blir tillämpliga.

En ytterligare skillnad mellan de olika förfarandena och som däremot har betydelse, förutsatt att kap. 53 IL inte är tillämpligt, är att vid intern aktieöverlåtelse till eget bolag föreligger ingen gåva även om försäljningspriset understiger marknadspriset, eftersom ingen förmögenhetsöverföring har skett. Överlåtelsen ses i sin helhet som en avyttring. När bolaget säljs till underpris till en arvinge föreligger däremot en förmögenhetsöverföring och en gåvodol är därför möjlig.⁷⁶ Enligt min mening är det viktigt att kapitalvinstskatten blir låg eftersom den kan bli en stor börda vid generationsskiftet, ur denna synvinkel är en intern aktieöverlåtelse till eget bolag fördelaktigast, arvingens anskaffningsvärde blir dock lägre. En annan fördel som talar för intern aktieöverlåtelse till eget bolag är att hela förvärvet blir benefikt vid överlåtelsen till den yngre generationen, vilket medför att all sparad utdelning och sparad lättnad kan överföras.⁷⁷ Detta gör att valmöjligheterna för generationsskiftet ökar.

Det bör påpekas att man genom de två tidigare beskrivna aktieöverlåtelserna inte heller träffas av Regeringsrättens praxis på senare tid gällande överlåtelser av näringsbetingade andelar, eftersom det är en fysisk person som överlåter aktierna. Om den äldre generationen däremot från ett ägt bolag överlåter näringsbetingade andelar till pris under marknadsvärdet och som inte är affärsmässigt motiverade aktualiseras kap. 22 IL,⁷⁸ det föranleder dock inte i praktiken något skatteuttag för överlåtande bolaget eftersom kapitalvinsten inte skall tas upp.⁷⁹ Regeringsrätten har dock i förevarande fall ansett att det inte är möjligt att underlåta utdelningsbeskattning, då det saknas uttrycklig föreskrift för undantag för utdelningsbeskattning eftersom 23:2 p 4 IL gör att 23:11 IL inte kan tillämpas.⁸⁰ Många omstruktureringar har försvårats genom avgörandet och det har skapat en diskussion inom doktrinen. Riksdagen har dessutom

⁷⁴ 3 § Lag (1997:323) om statlig förmögenhetsskatt

⁷⁵ RÅ 2003 ref. 68

⁷⁶ RÅ 1993 ref. 43

⁷⁷ 57:11 IL och 43:7 IL

⁷⁸ 22:3 IL

⁷⁹ Kap 25a IL

⁸⁰ Regeringsrättens dom den 8 november 2004, mål nr 3691-04

nyligen antagit en av regeringen föreslagen proposition om överlåtelse av näringsbetingade andelar till underpris.⁸¹ Lagförslagets innebörd är, om näringsbetingade andelar överlåts av ett företag till underpris i en situation där en kapitalvinst är skattefri skall överlåtelsen inte medföra utdelningsbeskattning på skillnaden mellan marknadsvärdet och ersättningen om vissa villkor är uppfyllda. Lagförslaget föreslås träda i kraft den 1 juni 2005.⁸²

Detta leder till att sistnämnda metod är det ett högtintressant alternativ, eftersom då kan den äldre generationen välja att endast ta ut ett lågt pris vid försäljningen till eget bolag. Därefter kan de ta ut ett högre pris vid försäljning till ett av den yngre generationen ägt bolag. På så sätt blir endast en liten del av vederlaget kapitalvinstbeskattad. Dock blir kapitalvinsten vid nästföljande försäljning inlåst i företaget och man blir beskattad om man tillgodogör sig vinstmedlen.⁸³ På detta sätt kan dock förmögenhetsskatt undvikas och om den äldre generationen kan tänka sig att flytta utomlands kan ytterligare fördelar uppkomma. Exempelvis, om den äldre generationen tar ut så mycket de behöver i steg ett för att klara sig i fem år, och sedan väntar fem år med att avyttra det sista bolaget och ser till att ha låg tjänsteinkomst under denna tid, kan de antagligen använda reglerna om ackumulerad inkomst på ett bra sätt. Dessutom kan de då bygga upp sparad utdelning och sparad lättnad.

Sammanfattningsvis vad gäller aktieöverlåtelser till underpris verkar den interna aktieöverlåtelsen vara lämpligast för de fall när kompensation till ett relativt högt värde krävs. Om Regeringsrättens praxis gällande utdelningsbeskattning av näringsbetingade andelar ändras genom lagändringen verkar dock det förfarande som Regeringsrättens dom den 8 november 2004, mål nr 3691-04, motverkade ge upphov till mest fördelar.

3.2.3 Vinstbolagstransaktion

En vinstbolagstransaktion kan se ut på följande sätt: inkråmet i ett aktiebolag överlåts till ett av den yngre generationen bildat aktiebolag. Därefter överlåter den äldre generationen sitt aktiebolag till någon utomstående. För att öka på de obeskattade vinstmedlen ytterligare kan, under vissa förutsättningar, räkenskapsåret förlängas till 18 månader. Det är den obeskattade vinsten som överlåtaren vinner mest på vid en skalbolagsaffär, eftersom överlåtaren kan få ca 80-85 % för dessa medel.⁸⁴

⁸¹ <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/39299>

⁸² Prop. 2004/05:91, Överlåtelse av näringsbetingade andelar till underpris, s. 1

⁸³ Sund, (2001), s. 302

⁸⁴ Sandström, Kjell & Svensson, Ulf, *Fåmansföretag – skatteregler och skatteplanering*, (2002), s. 315-316, Det kan tyckas märkligt att en förvärvare är villig att erlagga 80-85 % i ersättning för obeskattade vinstmedel. Det har naturligtvis sin grund i att förvärvaren tror sig kunna hantera de obeskattade vinstmedlen utan full skattebelastning, En möjlig förvärvare kan vara en koncern som innehåller ett handelsbolag som går med förlust. Om skalbolaget omedelbart efter affären blir delägare i handelsbolaget kan handelsbolagets

Om överlåtaren av skalbolaget tar ut så lite som möjligt som tjänsteinkomst det år försäljning sker, samt vidtar utdelning om 1 krona erhålls högre gränobelopp och lättnadsbelopp, vilket kan vara av nytta vid kapitalvinstbeskattningen. Om skiftet är planerat kan dessutom sparad utdelning och sparad lättnad ha ansamlats i förväg.

Hur skall ett av den yngre generationen nybildat aktiebolag kunna finansiera förvärvet av inkråmet? Som vid en intern aktieöverlåtelse kan detta lämpligen ske via en revers, problem uppkommer då dock i andra ledet, eftersom köparen av skalbolaget sannolikt inte vill ha någon revers däri. Detta problem kan lösas på så sätt att den yngre generationens aktiebolag lånar pengar av den äldre generationen efter att den äldre generationen har erhållit köpeskillingen för skalbolaget.⁸⁵ På detta vis har den yngre generationen egentligen bara flyttat över reversen från det ursprungliga familjeföretaget till den äldre generationen i egenskap av fysisk person. Häri medföljer en annan fördel, den äldre generationen får en löpande ränta med endast kapitalvinstbeskattning.

Till vilket pris ska överlåtelsen ske? Till och börja med kan konstateras att priset i aktuell situation kan vara lägre än vid aktieöverlåtelse, eftersom likvida medel motsvarande obeskattade reserver, beskattat eget kapital och obeskattad vinst lämnas kvar i skalbolaget. För likviditeten innebär det här både fördel och nackdel gentemot intern aktieöverlåtelse. Å ena sidan är priset lägre vilket är fördelaktigt, men å andra sidan kvarhålls likvida medel i skalbolaget vilket påverkar likviditeten negativt. Överlåtelsen behöver inte nödvändigtvis ske till marknadspris, även om det medför att förvärvaren får ett högre avskrivningsunderlag. Enligt min mening finns det även incitament till att överlåta tillgångar till underpris, förutsatt att kraven i kap 23 IL är uppfyllda,⁸⁶ det beror på situationen och vad som skall uppnås vid generationsskiftet. Att det kan vara fördelaktigt med överlåtelse till underpriser har att göra med att huvudsaklighetsprincipen kan leda till att en kapitalvinst inte inkomstbeskattas.⁸⁷

Överlåtelsen av verksamheten innehåller olika typer av tillgångar, vilket egentligen innebär att det erlaggs flera delköpeskillingar. Om man tar fastigheter och inventarier som exempel, vilka också ofta utgör stora tillgångsmassor, kan följande sägas. Det finns incitament att sätta ett högre pris på inventarierna än fastigheten eftersom inventarier kan skrivas av i snabbare takt. Vad gäller fastigheter som anläggningstillgång tillämpas huvudsaklighetsprincipen, gränsen för om överlåtelsen skall anses som gåva

underskott kvittas mot skalbolagets vinst. Det finns även andra tillvägagångssätt för att använda de obeskattade vinstmedlen utan full beskattning. Se Sandström & Svensson, (2002), s. 324. Se även Sund (2001), s. 373-383.

⁸⁵ Sandström & Svensson, (2002), s. 314

⁸⁶ Att uttagsbeskattning kan ske vid överlåtelse av hel verksamhet och inte bara vid enstaka tillgång finns enligt mig ingen anledning till att ifrågasätta. Se exempelvis Regeringsrättens dom den 21 april 2004, mål nr 2281-03.

⁸⁷ Pelin, (1993), s. 184

eller köp går vid taxeringsvärdet.⁸⁸ Troligtvis gäller huvudsaklighetsprincipen även vid en överlåtelse av en verksamhets inventarier. Var gränsen för gåva eller köp är mer oklart när det gäller överlåtelse av en verksamhets inventarier. Går gränsen vid skattemässigt värde eller vid marknadsvärdet? Det som talar för marknadsvärdet är att gränsen harmoniseras till reglerna om uttagsbeskattning. Praktiska skäl talar dock starkt för att det skattemässiga värdet avgör gränsdragningen,⁸⁹ jag kommer därför att utgå från att gränsen går vid det skattemässiga värdet. Nästa fråga är, i de fall gåva föreligger, vad blir då förvärvarens anskaffningsvärde? Enligt min mening regleras detta, vid ett fång av en näringsverksamhet, i reglerna om underprisöverlåtelser.⁹⁰ Det skattemässiga värdet blir förvärvarens anskaffningsvärde, överstiger överlåtelsen det skattemässiga värdet bör vederlaget utgöra anskaffningsvärde.

Med beaktande av reglernas utformning kan ofta köpeskillingen lämpligen fördelas på följande vis, förvärvaren betalar marknadsvärdet för inventarierna och belopp motsvarande taxeringsvärdet för fastigheten. Genom förfarandet skapas ett nytt stort avskrivningsunderlag för inventarierna, och en obeskattad kapitalvinst i det ursprungliga familjeföretaget. När det gäller förvärvet av fastigheten innebär det också ett nytt avskrivningsunderlag, samtidigt skall vissa avdrag återföras vilket ökar den obeskattade vinsten i det ursprungliga familjeföretaget.⁹¹ Efter överlåtelse till den yngre generationens aktiebolag kvarstår ett skalbolag, varav en stor del är obeskattade vinstmedel, som sedan överläts till någon utomstående. Uppgår den erlagda köpeskillingen vid inkråmsöverlåtelsen inte till ett belopp som krävs för att det skall uppstå en rättvis fördelning mellan syskonen samtidigt som den äldre generationen ges medel för sin framtida försörjning kan ett övervärde erläggas för inkråmet. Övervärdet kan sedan avtalas om att utgöra goodwill, vilket kan avskrivas relativt snabbt.⁹²

3.2.4 Jämförande analys av intern aktieöverlåtelse och vinstbolagstransaktion

De fördelar som finns med en vinstbolagstransaktion är följande: Vid överlåtelse till marknadspris frigörs företagets obeskattade reserver. Den yngre generationen kan förvärva den äldre generationens företag till ett lägre

⁸⁸ Regeringsrättens dom den 21 april 2004, mål nr 2281-03. Viss tveksamhet finns dock eftersom målet gällde fastigheter som var omsättningstillgångar.

⁸⁹ Pelin, (1993), s. 189-194. Detta skulle då även harmonisera med det s.k. Åstorpsfallet, HD ansåg där att de praktiska frågorna var avgörande för om marknadsvärdet eller det bokförda värdet skulle avgöra huruvida det var fråga om en olovlig vinstutdelning enligt ABL, NJA 1995 s. 742.

⁹⁰ Se 23:10 IL, jmf med 18:7-8 IL

⁹¹ 26:2 IL, 2:32 och 15:1 IL

⁹² Sund, (2001), s. 386-387

pris jämfört med intern aktieöverlåtelse samtidigt som medel skapas till syskonkompensation. Finansiering sker med enkelbeskattade medel. Om företaget innehåller mera obeskattade vinstmedel än beskattade vinstmedel får den äldre generationen mer för sitt företag än vid en intern aktieöverlåtelse (vid överlåtelser till marknadspris). Den yngre generationen kan få ett nytt högre avskrivningsunderlag, vilket inte erhålls vid interna aktieöverlåtelser. Å andra sidan kan en vinstbolagstransaktion, där tillgångar överläts till underpris, även minska avskrivningsunderlaget. Sker istället en aktieöverlåtelse till underpris minskas inte avskrivningsunderlaget.⁹³ Syskon som skall kompenseras kan gottgöras snabbare än vid en intern aktieöverlåtelse, eftersom utomstående köpare sannolikt betalar kontant. Vilket innebär en snabbare process av generationsskiftet.

Nackdelar vid en vinstbolagstransaktion är följande: Utomstående måste blandas in. Sannolikt erhålls sämre betalt för beskattat kapital jämfört med en intern aktieöverlåtelse. Alternativregeln för att räkna fram omkostnadsbelopp vid sparad utdelning försvinner för den övertagna verksamheten.⁹⁴ Stämpelskatt kan komma att utgå om förvärv av fastighet är att betrakta som köp enligt Lag (1984:404) om stämpelskatt vid inskrivningsmyndigheter. Detta kommer dock tillgodo i framtiden eftersom det läggs till fastighetens omkostnadsbelopp.⁹⁵ Underlaget för förmögenhetsskatt ökar. En stor del av problematiken ligger dock kring att skalbolagsreglerna, i 49a:11 IL måste undvikas. Det finns dock möjligheter att undvika regeln i 49a:12-13 IL. Ett annat enkelt sätt att undvika regeln är att besluta om frivillig likvidation, då erhålls bara 72 % för obeskattade vinstmedel. En möjlighet att erhålla 80-85 % för obeskattat kapital är att först besluta om frivillig likvidation och efter att företaget har avyttras besluta att likvidationen skall upphöra. Genom detta förfarande blir inte kap. 49a IL tillämpligt.⁹⁶ Det finns emellertid risk för att skatteflyktslagen kan bli aktuell. Skatteflyktslagen tillämpas dock ytterst sällan.⁹⁷

Sammantaget överväger vinstbolagstransaktionens fördelar generellt sett de fördelar som förknippas med interna aktieöverlåtelser. En vinstbolagstransaktion gör att den äldre generationen och syskonen kan kompenseras snabbare. Den yngre generationen slipper att betala för det intjänade egna kapitalet. Vinstbolagstransaktionen ger dessutom ett nytt högre avskrivningsunderlag vilket kan vara fördelaktigt i ett lönsamt företag. Obeskattade reserver frigörs om man kan ta ut marknadspris, exempelvis för inventarier, vilket inte görs vid en underprisöverlåtelse av aktier. Problem kring avdragsgilla koncernbidrag och skattefri utdelning undviks eftersom verksamheten finns i det aktiebolag som innehåller reversen mot den äldre generationen. Problemet att inte kunna ge avdragsgilla koncernbidrag skall

⁹³ Sund, (2001), s. 387

⁹⁴ 57:8 2 st. IL, det är dock inte alltid någon nackdel, den kanske inte heller kunde användas i det övertagande företaget.

⁹⁵ 19:9 IL

⁹⁶ Pelin, Lars & Elwing, Carl M., *Inkomstbeskattning vid konkurs och ackord* (2003), s. 120

⁹⁷ Lodin, Sven-Olof, mfl., *Inkomstskatt – en läro- och handbok i skatterätt, Del 2*, (2002), s. 583

dock enligt min mening inte överdrivas. Om det inte är möjligt det första året kan det i många fall lösas genom att överföra det dubbla beloppet nästföljande år. Även om det uppstår ett underskott i moderbolaget, exempelvis på grund av räntekostnader, innebär detta inte att företaget måste likvideras. Eventuellt måste en kontrollbalansräkning upprättas, men någon likvidationsplikt föreligger inte förrän en andra kontrollbalansräkning visar att aktiekapitalet inte når upp till minst hälften av det registrerade.⁹⁸

För de fall kompensationen som erläggs i vederlag är så låg att avskrivningsunderlaget skulle minska kan en intern aktieöverlåtelse vara att föredra.

En vinstbolagstransaktion kan även föregås av en intern aktieöverlåtelse till ett av den äldre generationen bildat aktiebolag. Därefter överlåts inkråmet i dotterbolaget till den yngre generationen. Slutligen överlåts aktierna i dotterbolaget till utomstående. Då tillämpas inte reglerna om skalbolag i kap. 49a IL eftersom kapitlet bara gäller fysiska personer. Beskattning för denna kapitalvinst är förmodligen skattefri i moderbolaget enligt kap 25a:5 IL. För att kapitalvinsten skall vara skattefri krävs dock att 25a:9 IL inte är tillämplig, detta kan eventuellt undvikas genom att begära dotterbolaget i frivillig likvidation och efter det att företaget har avyttrats besluta att likvidationen skall upphöra.⁹⁹ Det finns även andra möjligheter att undvika kapitalvinstbeskattning i 25a:11-13 IL. När ägarna senare tillgodogör sig medel från det kvarvarande aktiebolaget sker dock beskattning. Förfarandet kan dock göra att förmögenhetsskatt kan undvikas och att kapitalvinsten kan minskas, exempelvis genom att göra de svenska skattereglerna icke tillämpliga. Ett annat sätt att minska skatten är att man i efterhand kan se till att det finns lämpliga belopp med sparad utdelning och sparad lättnad för att kapitalvinstbeskattningen av det kvarvarande aktiebolaget skall bli så liten som möjligt.

3.2.5 Pensioner och försäkringar

Vid ett generationsskifte i ett aktiebolag kan ovan beskrivna förfarandena för genomförandet av skiftet med fördel kombineras med olika varianter av pensioner och försäkringar. Dessa kan bland annat användas för att bekosta generationsskiftet, påverka storleken på det belopp som erläggs för förvärvet av familjeföretaget, skapa hög likviditetsberedskap vid oförutsedda dödsfall.¹⁰⁰ Det finns dock inte utrymme att analysera detta område på ett djupare plan inom ramen för denna uppsats, därför sträcker sig inte diskussionen längre än vad som nämns här om pensioner och försäkringar. Dessutom ersätter inte pensioner och försäkringar de tidigare beskrivna förfarandena utan fungerar snarare som komplement till dessa.

⁹⁸ 12:16 ABL

⁹⁹ 25a:10 p 2 IL

¹⁰⁰ Hydén, Sverker & Wiberg, Lars, *Generationsskifte – i familjeföretag*, (2004), s. 161-168

3.3 Förvärv i samband med arv/dödsfall

3.3.1 Inledning

Om inget generationsskifte genomförts under livstiden kommer företaget att gå i arv. Är företagaren gift aktualiseras dessutom reglerna om bodelning och regler kring efterlevande makes arvsrätt. Om den avlidne kvarlämnar en efterlevande make/maka har denna s.k. fri förfoganderätt, vilket innebär att gemensamma bröstarvingar får sin arvsrätt uppskjuten till tidpunkten för den efterlevande makens död.¹⁰¹ Jag kommer dock, som tidigare nämnts, att i detta avsnitt bortse från denna och liknande aspekter för att återkomma till dessa frågor i nästföljande kapitel.

Ett dödsfall följs alltid av två fång, först dödsbosuccessionen och därefter arvsskiftet.¹⁰² Inget av dessa fång föranleder inkomstbeskattning.¹⁰³

I samband med arv kan två olika typer av blandat fång förekomma. I det ena fallet lämnas en skifteslikvid från en dödsbodelägare till övriga dödsbodelägare för att få viss egendom på sin lott. Det andra fallet är när en arvinge förvärvar egendom från dödsboet.¹⁰⁴ Ett tredje förfarande, som kan bli aktuellt när kompensation skall erläggas, är att förvärva andelar i dödsboet.

3.3.2 Blandat fång genom arvsskifte

När en dödsbodelägare vid ett arvsskifte utger ersättning till övriga dödsbodelägare för att få viss egendom på sin lott anses skifteslikviden som ett led i arvsskiftet och är därmed fri från inkomstskatt enligt 8 kap. 2 § IL. Denna rättstillämpning har vad gäller fastigheter kommit till uttryck i RÅ 1941 ref. 51. Denna princip torde dock gälla oavsett om det är fast eller lös egendom som skiftas och oavsett vederlagets storlek. Någon motsvarighet till huvudsaklighetsprincipen för fastigheter och delningsprincipen för andra tillgångar finns inte vid arvsskiften. Istället anses överlåtelsen i sin helhet ha skett genom arv.¹⁰⁵

För den dödsbodelägare som utgav skifteslikviden innebär ovan att dödsbodelägaren inte får tillgodoräkna sig erlagd skifteslikvid vid beräkning av sitt anskaffningsvärde, utan dödsbodelägaren får istället använda

¹⁰¹ 3 kap. 2 § ÄB

¹⁰² Pelin, (1993), s. 205

¹⁰³ 8:2 IL och SKV 336 utgåva 4, *Handledning för beskattning av inkomst och förmögenhet m.m. vid 2005 års taxering.*, s. 126

¹⁰⁴ Carlsson, Magnus, mfl., *Generationsskiften och blandade fång*, (1999), s. 141-142

¹⁰⁵ Silfverberg, Christer, *Slopåd arvs- och gåvoskatt*, Skattenytt 2005, s. 23

arvlåtarens anskaffningsvärde.¹⁰⁶ Sammantaget innebär detta att blandade fång genom arvsskifte, ur detta perspektiv, är fördelaktigt för de som erhåller vederlag samtidigt som det är mindre fördelaktigt för den som utger vederlag. Å andra sidan om de som kompenseras inte inkomstbeskattas borde, enligt min mening, storleken kunna vara mindre på det belopp som utges som kompensation jämfört med de fall där eventuell ersättning skall beskattas. Detta har att göra med den latent skatteskulden som förvärvaren sannolikt har på aktierna, vilket i sin tur kan ha betydelse för finansieringen av förvärvet. Detta kan illustreras med följande exempel:

Antag att aktiebolagets marknadsvärde är två miljoner kronor och att anskaffningsvärdet är 100 000 kr. Det finns två arvingar. Om de två miljonerna delas på hälften blir det kompenserade syskonet en miljon rikare medan det andra syskonet som tar över verksamheten måste beakta den latent skatteskuld som aktierna innebär. Dennes anskaffningsvärde är 100 000 kr och har således en potentiell kapitalvinst om 1 900 000 kr. En trettioprocentig skatt på detta belopp blir 570 000 kr. Vilket innebär att det han egentligen har erhållit är $2\,000\,000 - 1\,000\,000 - 570\,000 = 430\,000$ kr. För att uppnå en rättvis fördelning bör därför den arvinge som övertar verksamheten, erlægga ett lägre belopp än en miljon kronor. För de fall där överlåtaren beskattas ökas inte förmögenheten med en miljon kronor utan med 725 000 kr ($950\,000 \times 0,3 = 285\,000$, $1\,000\,000 - 285\,000 = 725\,000$ kr) vid ett trettioprocentigt skatteuttag. Den som tar över verksamheten erhåller då inget mindre värde även om den latent skatten beaktas, det finns då inte heller anledning att kompensationen skall understiga en miljon kronor på denna grund.

När skifteslikvid är för handen och det är en fysisk person som skall erlægga skifteslikviden innebär också detta att denna skall betalas med dubbelbeskattade medel. Om den arvinge som skall ta över verksamheten låter ett av honom/henne nystartat aktiebolag erlægga skifteslikvider, undviks dubbelbeskattningens andra led. Detta kan som tidigare nämnts vara fördelaktigt.¹⁰⁷ Ett sådant förfarande är dock inte enligt min mening något lämpligt förfaringssätt. Om företaget betalar skifteslikvider istället för arvingen som är den som har ett avtalsförhållande till de övriga arvingarna kommer arvingen att drabbas av förmånsbeskattning antingen som inkomst av tjänst eller såsom inkomst av kapital.¹⁰⁸ Oavsett vilket inkomstslag som förmånsbeskattningen sker i gör detta att fördelen med att låta aktiebolaget erlægga skifteslikvider tillintetgörs. Lagg dessutom till detta att förvärvaren inte får tillgodoräkna sig skifteslikviden i anskaffningskostnaden för aktierna, detta gör att förfaringssättet inte är att föredra.

Till ovan skall tilläggas att det finns en risk för uttagsbeskattning när generationsskiften inte har genomförts under livstiden. Arvskiften har inte

¹⁰⁶ Carlsson, (1999), s. 141 Vad gäller sparad lättanvändutrymme och sparad utdelning tas hela dessa belopp över av förvärvaren, eftersom hela förvärvet sker genom arv, 43:7 IL och 57:11 IL.

¹⁰⁷ Sund, (2001), s. 336, se även kap. 3.2.1

¹⁰⁸ 11:1 IL och 42:1 IL

tidigare kunnat föranleda uttagsbeskattning av dödsboet.¹⁰⁹ I detta avseende torde en ändring av rättsläget ha inträtt i och med införandet av 22:5 IL.¹¹⁰ Om arvingarna vill driva verksamheten vidare torde inte 22 kap. 5 § IL vålla några större problem såvida det inte rör sig om konstnärlig verksamhet eftersom sådan verksamhet anses upphöra i och med dödsfallet.¹¹¹ För de fall där endast en enstaka tillgång tillskiftas en arvinge och verksamheten i övrigt tillskiftas en annan arvinge som driver verksamheten kan det dock ifrågasättas om inte dödsboet kan uttagsbeskattas för den enstaka tillgången, rättsläget är dock oklart på denna punkt.¹¹² Då kap. 23 IL inte gäller universalfång kan inte heller bestämmelserna om underprisöverlåtelse tillämpas för att undvika uttagsbeskattning. Vid gåva kan kap. 23 IL tillämpas,¹¹³ vilket gör att gåva är ett säkrare alternativ på denna punkt jämfört med universalfång.

Det bör dock tilläggas att arvskifte av ett aktiebolag ofta endast berör äganderätten till aktierna, vilket inte omfattas av reglerna om uttagsbeskattning, då ersättning vid avyttring föranleder beskattning i inkomstlagen kapital.¹¹⁴ Inte heller är 22 kap. 3 § IL tillämplig på arvsskiftet eftersom begreppet överlåtelse inte omfattar universalfång. Detta innebär att även om en eventuell skifteslikvid för inkråmet i verksamheten understiger marknadsvärdet aktualiseras ingen uttagsbeskattning på grund av 22 kap. 3 § IL.¹¹⁵ I och för sig kan också uttagsbeskattning vid livstidsöverlåtelse relativt enkelt undvikas genom att kraven i 23 kap. IL uppfylls.

För testamentariska förfaranden gäller detsamma som ovan, det vill säga som när arvinge erhåller egendom vid arvsskiftet i egenskap av den legala arvsordningen. Det förekommer också att någon i ett testamente äger rätt att förvärva viss egendom mot bestämt vederlag.¹¹⁶ Inte heller i dessa fall synes huvudsaklighetsprincipen tillämpas.¹¹⁷ För den del av testamentsförvärvet som inte följer av andelsrätten i boet kan den anses förvärvad antingen genom köp eller arv. Omständigheterna i det enskilda fallet torde avgöra om det är fråga om köp eller arv. Är det redan vid testamentets upprättande uppenbart att det innebär en ekonomisk fördel att kunna få förvärva egendom till det bestämda priset, eller om det är någon av de legala arvingarna som tillagts rätten att köpa egendomen ligger det dock nära till hands att betrakta fånget som benefikt.¹¹⁸

Vad gäller testamenten finns det ytterligare en intressant aspekt, eftersom det är möjligt att testamentera till vilket rättssubjekt som helst, även

¹⁰⁹ RÅ 1958 ref. 20

¹¹⁰ Lodin, (2002), s. 447

¹¹¹ RÅ 1977 ref. 32

¹¹² SKV 336, s. 134

¹¹³ Prop. 1998/99:15 Omstrukturerings och beskattning, s. 270

¹¹⁴ Sund, (2001), s. 206

¹¹⁵ SKV 336, s. 133

¹¹⁶ Carlsson, (1999), s. 141

¹¹⁷ RKR 1974 1:1

¹¹⁸ Carlsson, (1999), s. 141-142

juridiska personer kan vara testamentstagare.¹¹⁹ Ett testamente kan utformas med den innebörden att en arvinges aktiebolag erhåller familjeaktiebolaget mot att viss kompensation (vederlaget understiger klart marknadsvärdet) lämnas till övriga arvingar.¹²⁰ Appliceras den praxis som redovisats ovan vad gäller testamenten och skifteslikvider för fysiska personer på juridiska personer innebär detta, enligt min mening, att enkelbeskattade medel kan användas för finansieringen av förvärvet, samtidigt som ingen inkomstbeskattning drabbar de som erhåller kompensationen.

Det är dock inte säkert att Regeringsrätten skulle känna sig bunden av sin praxis kring fysiska personer i egenskap av legatarie som utger ersättning även i situationer där det istället är en juridisk person. Det är också tänkbart att man skulle kunna argumentera, med hjälp av begreppet verklig innebörd, att det skall ses som om den arvinge som äger aktiebolaget, vilket erlägger vederlaget, får en förmån av sitt aktiebolag, eftersom aktiebolaget erlägger skifteslikviden ”åt arvingen”. En sådan argumentation är dock enligt min mening mycket tveksam, särskilt med beaktande av Regeringsrättens praxis på senare tid kring begreppet verklig innebörd.¹²¹ Att det uppnås skattemässiga fördelar genom ett förfarandesätt innebär inte att det skatterättsligt går att omklassificera rättshandlingar där den verkliga och den uppgivna innebörden sammanfaller. Försök att kringgå skatteregler kan endast angripas med skatteflyktslagen.¹²² Den torde inte heller bli aktuell, enligt min mening, eftersom det övervägande skälet till förfarandet är att skapa medel för att utge vederlag.

Vid en jämförelse av ovan testamenten till fysisk person och till juridisk person, ser man att vid det sistnämnda förfarandet förs värden in i den dubbelbeskattade sektorn. Frågan är om detta har någon negativ inverkan? Enligt min mening har detta inte så stor negativ påverkan, särskilt inte när reglerna kring utdelningsbeskattning i samband med underprisöverlåtelser av näringsbetingade andelar har ändrats.¹²³ Å andra sidan ger det sistnämnda förfarandet helt klart den fördelen att enkelbeskattade medel kan användas till att finansiera förvärvet, vilket kan ha avgörande betydelse när kompensation skall erläggas.

3.3.3 Blandat fång genom förvärv från dödsbo

En dödsbodelägare kan även förvärva en tillgång från dödsboet utan direkt samband med arvsskiftet. I sådana situationer tas det hänsyn till att förvärvaren har varit delägare i dödsboet. En del, motsvarande

¹¹⁹ Agell, Anders, *Testamentsrätt – en lärobok om rättshandlingar för dödsfalls skull*, (1999), s. 22

¹²⁰ Ett sådant villkor torde vara civilrättsligt möjligt. Carlsson, (1999), s. 141

¹²¹ RÅ 2004 ref. 27

¹²² Bergström, Sture, *Rättshandlingars verkliga innebörd – en kommentar till RÅ 2004 ref. 27*, Skattenytt 2004, s. 773-774

¹²³ Se prop. 2004/05:91, s. 1

dödsbodeläggarens andel i dödsboet, betraktas som förvärvad genom arv och den andra delen som köp.¹²⁴ Eventuell vinstbeskattning sker också hos dödsboet. Dödsboet beskattas på samma sätt som den skattskyldige skulle ha beskattats under dödsåret.¹²⁵ Året efter erhålls inte något grundavdrag och när tre år förflutit efter utgången av dödsåret skall dessutom, utöver den normala beskattningen, en statlig inkomstskatt på 20 % erläggas för hela den beskattningsbara förvärvsinkomsten. Denna skärpning berör dock inte dödsboets inkomst av kapital.¹²⁶

För förvärvaren innebär ovan att kontinuitet gäller för den del som ärvs och för den del som anses utgöra köp läggs detta belopp till förvärvarens anskaffningskostnad.¹²⁷

Ett förvärv från dödsboet kan också göras från någon annan än en dödsbodeläggare, exempelvis genom ett nystartat aktiebolag som ägs av en av arvingarna. I detta fall anses ingen del förvärvad genom arv, vilket också innebär att dödsboet beskattas för hela den eventuella vinsten.¹²⁸ Om en arvinges aktiebolag förvärvar aktier i familjeföretaget som de övriga arvingarna har på sina lotter uppkommer den fördelen att betalning kan ske med enkelbeskattade medel. Har det dock inte ansamlats sparad utdelning och sparad lättning i familjeföretaget kan beskattningen för eventuell kapitalvinst i dödsboet komma att bli hög.¹²⁹ Det kan knappast ses som ett alternativ att låta dödsboet driva verksamheten ett antal år, innan en överlåtelse, för att spara upp utrymmen för lågbeskattad utdelning och stort lättningbelopp, eftersom dödsboet efter tre år skall betala en extra statlig inkomstskatt på alla beskattningsbara förvärvsinkomster.¹³⁰ Om sparad utdelning och sparad lättning ansamlats i förväg i familjeföretaget kan, teoretiskt sett, samma fördelar uppnås som vid en intern aktieöverlåtelse under livstiden. Det finns inte heller något som gör att betalning till dödsboet inte kan ske via revers. Denna fordran torde dessutom, vid arvsskiftet, kunna delas upp på de syskon som skall kompenseras. Om ränta tas ut ges ytterligare en fördel eftersom denna endast beskattas i inkomstslaget kapital. Finansieringen av betalningen av reversen torde kunna lösas på samma sätt som vid en livstidsöverlåtelse, nämligen genom utdelning eller koncernbidrag från det ursprungliga familjeföretaget till det nystartade aktiebolaget. Här gäller det dock att se till att dotterbolaget är helägt i enlighet med 35 kap. 2 § IL. Om den arvingen som skall driva verksamheten vidare inte förvärvade alla aktierna från dödsboet utan skall erhålla resterande via arvsskiftet bör arvsskiftet ske snarast så att 35 kap. IL kan tillämpas. Om arvingen som skall ta över verksamheten efter arvsskiftet överlåter sina aktier till det nystartade bolaget via revers med viss ränta, får han dessutom en egen ränteintäkt. Dock innebär denna överlåtelse sannolikt

¹²⁴ RÅ81 1:76

¹²⁵ 4:1 2st IL

¹²⁶ 63 kap. 2 § 2 st. och 65 kap. 6 § IL

¹²⁷ Pelin, (1993), s. 287

¹²⁸ Pelin, (1993), s. 291

¹²⁹ 57:12 IL

¹³⁰ 65 kap. 6 § IL

att en kapitalvinst uppstår för de överlåtna aktierna, då han i enlighet med kontinuitetsprincipen ärvt det ursprungliga anskaffningsvärdet för sin andel.¹³¹

Det är även tänkbart att ett av en arvinge nystartat aktiebolag vill förvärva familjeföretagets näringsstillgångar istället för aktierna. Problemet med en vinstbolagstransaktion i samband med dödsfall är hur likvida medel för överlåtelsen av inkråmet skall skapas i familjeföretaget. En köpare av skalbolaget vill sannolikt inte ha någon revers däri. Detta kan dock lösas i princip på samma sätt som vid en vinstbolagstransaktion under livstiden. Genom att det av arvingen nystartade aktiebolaget istället lånar pengarna av dödsboet efter det att dödsboet har erhållit köpeskillingen för skalbolaget. I övrigt torde samma fördelar och nackdelar som förknippas med en vinstbolagstransaktion under livstiden även uppkomma vid en överlåtelse från dödsboet. För förvärvaren i egenskap av fysisk person är dock en vinstbolagstransaktion under livstiden att föredra, eftersom tillgångsmassor kan vara antingen köp eller gåva på grund av att man kan använda huvudsaklighetsprincipen. Vid köp av dödsboet uppstår alltid en del arv och en del köp. När det är en juridisk person som köper från dödsboet torde ingen skillnad föreligga i detta avseende.

Vid överlåtelse av verksamhetens tillgångar till underpris från dödsboet aktualiseras reglerna om uttagsbeskattning i 22 kap. och 23 kap. IL.

3.3.4 Köp av andel i dödsbo

Varje dödsbodelägare äger en ideell andel i dödsboets tillgångar, civilrättsligt är det möjligt att överlåta denna andel till en annan dödsbodelägare eller till någon utomstående person.¹³² Förvärvaren av en dödsboandel träder in i överlåtarens ställe vad gäller rättigheter och skyldigheter.¹³³

För den som överlåter en andel i dödsbo uppstår kapitalvinstbeskattning.¹³⁴ Intäkten utgörs av det vederlag som erhålls för andelen. Frågan om vilket anskaffningsvärde som andelen har är dock oklar. En andel i ett dödsbo utgör lös egendom, men den torde inte kunna hänföras till kategorin tillgångar som innehas för personligt bruk. Det är fråga om en andel i en juridisk person, inte om någon andel i en konkret tillgång.¹³⁵ Det finns två tänkbara lösningar. Antingen att anskaffningsvärdet är noll eller att andelsingångsvärdet motsvaras av dödsboegendomens sammanlagda ingångsvärden. En beskattning utan ingångsvärde är dock oskälig eftersom skatteuttaget för överlåtare blir väsentligt högre än tillgångarna skiftats ut

¹³¹ 44 kap. 21 § IL

¹³² SOU 1932:16 Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken IV. Förslag till lag om boutredning och arvskifte mm, s. 119-120

¹³³ Pelin, (1993), s. 252-253

¹³⁴ 52:1 IL

¹³⁵ Pelin, (1993), s. 256

på delägarna och de därefter överlåtits. En sådan inställning strider också mot principen att arvingar med avseende på ingångsvärden skall sättas in i arvlåtarens situation. Detta talar för att överlåtarens ingångsvärde bör utgöras av den ingående egendomens sammanlagda skattemässiga värden.¹³⁶

Förvärvaren av dödsboandelen träder, som ovan nämnts, in i överlåtarens ställe vad gäller rättigheter och skyldigheter.¹³⁷ Den egendom som tilldelas vid arvsskiftet, vilket utgör fångeshandlingen, anses förvärvad direkt från den avlidne genom förmedling av dödsboet såsom juridisk person. Fånget är dock inte varken arv eller testamente. Med bakgrund av de civilrättsliga reglerna torde fånget inte heller vara köp eller byte eller jämförligt därmed. Därför skulle kontinuitetsprincipen och 44:21 IL kunna omfatta situationen, vilket innebär att dödsboandelsförvärvaren får överta arvlåtarens ingångsvärde och inte det egna förvärvspriset. Det egna förvärvspriset torde emellertid vanligtvis överstiga arvlåtarens ingångsvärde, samtidigt som andelsöverlåtaren kapitalvinstbeskattas förefaller det rimligt att även det egna förvärvspriset kan läggas till grund för beräkning av andelsförvärvarens olika ingångsvärden. Rättsläget är dock oklart.¹³⁸

Slutligen gäller det att observera att det finns en gräns mellan dödsboandelsöverlåtelse och överlåtelse av en konkret tillgång i dödsboet. Bara för att ett avtal har rubriken dödsboandelsöverlåtelse innebär det inte att så måste vara fallet. I NJA 1966 s. 66 fanns enbart en jordbruksfastighet som tillgång i dödsboet. En av de fyra delägarna överlät sin andel i dödsboet, med förbehåll att eventuell okänd egendom/skuld skulle tillkomma andelsöverlåtaren. Samma dag tillskiftades fastigheten till andelsförvärvaren samtidigt som vederlag utgavs till de tre övriga dödsbodelägarna. HD konstaterade att ingen andelsöverlåtelse förelåg, överlåtelseavtalet avsåg istället andel i fastighet med tillbehör. Liknande problem kan, enligt min mening, bli aktuella när det enda man vill uppnå med förvärv av dödsboandelar är att överföra ett familjeföretag till en viss arvinge.

3.3.5 Jämförande analys av de tre olika förfarandena i samband med arv/dödsfall

Alla tre förfarandena torde kunna finansieras genom enkelbeskattade medel, genom att se till att förvärvaren är ett aktiebolag. Viss osäkerhet gäller dock för förfarandet i samband med arvskifte, eftersom praxis kring testamenten däri är utformad kring fysiska personer och inte juridiska personer.

Vid förvärv från dödsboet och vid förvärv av dödsboandel uppstår kapitalvinstbeskattnings för överlåtaren. Detta är inte fallet när ersättning ges i samband med arvsskiftet, vilket kan anses fördelaktigt. Å andra sidan kan

¹³⁶ Rydin, Urban, *Beskattnings vid försäljning av andel i dödsbo*, Skattenytt 1991, s. 778

¹³⁷ Pelin, (1993), s. 252-253

¹³⁸ Pelin, (1993), s. 285-286

förvärvaren vid de två andra förfaranden tillgodoräkna sig erlagd likvid i sin anskaffningskostnad (rättsläget är dock oklart vad gäller förvärv av dödsboandel), vilket inte går för de fall skifteslikvider utges.¹³⁹ Dessa skillnader får därför vägas mot varandra vid generationsskiftet. Om man förvärvar familjeföretaget i samband med arvskiftet borde, enligt min mening, kompensationen kunna sättas till ett lägre belopp än vid de andra två förfarandena (se tidigare exempel under kap. 3.3.2). Om så är fallet är det naturligtvis en fördel ur ett finansieringsperspektiv.

Å andra sidan är det mer fördelaktigt med ett högt anskaffningsvärde än ett lågt, eftersom det minskar eventuella framtida kapitalvinster.¹⁴⁰ Det kan också ha stor betydelse vad gäller möjligheten till utdelning i aktiebolaget med en trettioprocentig beskattning och storleken på lättnadsbeloppet. Ett högre anskaffningsvärde för tillgångar i näringsverksamheten innebär att avskrivningsunderlaget blir större, vilket kan vara fördelaktigt. Fördelar och nackdelar med de olika skillnaderna väger relativt lika, dock kan vågskålen generellt sett, enligt min mening väga tyngre vad gäller arvskiftets fördelar än sistnämnda fördelar. Alla de sistnämnda fördelarna kan inte heller uppkomma samtidigt eftersom förvärvet av verksamheten avser antingen aktierna eller näringsverksamhetens tillgångar. Om tanken dessutom är att familjeföretaget skall förbli ett familjeföretag även när nästföljande generation är redo att ta över så bör arvskiftet vara att föredra, i alla fall när det handlar om förvärv av aktierna i familjeföretaget. Då finns det ju ingen anledning till att få upp anskaffningskostnaden för aktierna eftersom de ändå är tänkta att stanna inom familjen även i framtiden. Ett nominellt belopp i latent skatt är dessutom mindre kostsamt i framtiden reellt sett (om inflation föreligger). Är företaget ett väldigt lönsamt företag med mycket tillgångar som har avskrivits betydligt mer än deras marknadsvärde, kan det dock enligt min mening finnas större skattemässiga vinster att hämta genom att få upp anskaffningsvärdena på tillgångarna igen. För att sedan skriva av dessa igen och på så sätt tjäna ännu mer genom en sänkt bolagsbeskattning. I en sådan situation är naturligtvis arvskifte mindre fördelaktigt som metod att genomföra generationsskifte. Dock är arvskifte där fastighet direkt förs över till nästa generation fritt från stämpelskatt medan förvärv genom köp riskerar att drabbas av stämpelskatt.¹⁴¹

¹³⁹ Det bör påpekas att det inte alltid blir samma anskaffningsvärde, trots att samma belopp erläggs, när förvärv sker genom köp av dödsboandel eller köp av egendom från dödsboet. Detta har att göra med att vid ett förvärv av egendom från dödsboet kan anskaffningsvärdet variera eftersom en kvotdel av vederlaget utgör den andel som erhålls i arv, vid ett förvärv av dödsboandel är däremot arvsdelen ett fast belopp.

¹⁴⁰ Oavsett om man väljer att förvärva en andel i dödsboet eller om egendom förvärvas från dödsboet torde anskaffningskostnaden för förvärvaren bli densamma.

¹⁴¹ 4 § Lag (1984:404) om stämpelskatt vid inskrivningsmyndigheter

3.4 Jämförande analys mellan livstidsöverlåtelser och överlåtelser i samband med arv/dödsfall

I AGL:s frånvaro har de skatterättsliga fördelarna med att genomföra generationsskifte under livstiden minskat.¹⁴² Idag är det möjligt att ta över företaget i och med arvskiftet och erlagga skifteskompensation utan att någon beskattning uppstår. Mycket talar dessutom för att detta kan ske genom ett testamente till förmån för ett av arvingarna ägt aktiebolag, vilket gör att enkelbeskattade medel kan användas vid finansieringen av förvärvet. På ett rent skatterättsligt plan kan därför till och med tyckas att det kan vara skatterättsligt förmånligare att vänta med generationsskiftet tills arvskiftet. Interna aktieöverlåtelser och vinstbolagstransaktioner kan även vidtagas i samband med arv. Sådana transaktioner tar dock en viss tid i anspråk för att genomföra, särskilt om man vill nå bästa möjliga utfall, men det går givetvis att förbereda detta under livstiden och vänta med själva skiftet till arvstillfället. Ett sådant förfarande är dock enligt min mening komplicerat, eftersom det aldrig går att veta exakt när företagaren i den äldre generationen avlider. Exempelvis måste kanske testamentet ändras med jämna mellanrum, beroende på om olika omständigheter inträffar.

En aspekt, som i vissa fall kan vara av betydelse är, om generationsskiftet uppskjuts till och med arvstillfället, att det innebär att det är två subjekt att fördela eventuell förmögenhetsskatt på, arvingen och dödsboet.¹⁴³ Vilket leder till att två fribelopp kan användas och således innebär en skattebesparing. Denna aspekt är dock inte av betydelse för majoriteten av ägarledda aktiebolag i Sverige eftersom aktierna i många fall inte drabbas av förmögenhetsskatt.¹⁴⁴ Dödsboet har inga inkomster av tjänst, vilket kan vara en fördel vid kapitalvinstbeskattning (då kan visst belopp ändå komma att tjänsteinkomstbeskattas), eftersom en fysisk person sannolikt ligger närmare skiktgränserna för ökad beskattning i kap. 65 IL. Detta kan vara fördelaktigt, men som tidigare nämnts, finns inga direkta fördelar med att behålla dödsboet till fjärde beskattningsåret efter året för dödsfallet, eftersom skattebelastningen då ökar.¹⁴⁵

Även om sistnämnda aspekter talar för att de skatterättsliga konsekvenserna, på ett teoretiskt plan, kan bli mindre betungande om man väntar med

¹⁴²Ur ekonomisk synvinkel kan detta också vara att föredra. Även om skattereglerna tidigare skapade klara incitament till att genomföra generationsskiften under livstiden, var det många som inte genomförde generationsskiftet under livstiden. När sedan generationsskifte skulle genomföras vid arvskiftet blev finansieringen av skiftet i många fall ett överstigit hinder. (Johansson & Hult (1999), s. 6) Detta gjorde att livskraftiga verksamheter som någon var villig att driva vidare lades ned. För de fall när rationella argument inte kan styra människors beteenden har lagstiftaren med andra ord ändrat reglerna så att de även skall passa människors orationella beteenden. Vilket till trots kan vara fördelaktigt ur ett ekonomiskt perspektiv.

¹⁴³ Lag (1997:323) om statlig förmögenhetsskatt 19 §

¹⁴⁴ Lag (1997:323) om statlig förmögenhetsskatt 3 § 1 st. p. 5 och 14 §

¹⁴⁵ 65:6 2 st. IL

generationsskifte till i samband med företagarens bortgång, finns det praktiska skattemässiga skäl för att vidta skiftet under livstiden. Om generationsskiftet skall genomföras i samband med företagarens bortgång, krävs ändå att viss planering vidtas i för tid. Om det lämpligaste sättet för att föra över verksamheten till nästa generation utlöser kapitalvinstbeskattning, bör sparad utdelning och sparad lättnad ansamlas i förväg för att minska skattebelastningen. Vilket innebär att dessa medel hela tiden kommer att behövas vara ansamlade till en viss nivå (eftersom det inte går att veta exakt när företagaren avlider). Inte heller vet man vilken nivå dessa medel skall hållas på eftersom företagets värde kan variera. Med andra ord kan de skatterättsliga reglerna ändå tala för att generationsskiften skall företas under den äldre generationens livstid.

Vid ett generationsskifte genom arvskifte utlöses dock ingen kapitalvinstbeskattning varför ovan argument får mindre betydelse. Men om arvskiftet skall finansieras genom enkelbeskattade medel krävs ett testamente, vilket kan innebära vissa komplikationer, mer om detta i kap. 4.1.3.1.

4 Andra aspekter som påverkar val av lämplig tidpunkt för ett generationsskifte

Inledningsvis bör det påpekas att de flesta arvsregler är dispositiva, vilket innebär att dödsbodelägarna har frihet att genom avtal avvika från de aktuella rättsreglerna. Reglerna har dock ett avsevärt inflytande på de flesta bodelningar och arvsskiften, eftersom samtliga dödsbodelägare uttryckligt eller underförstått i regel kräver att få ut vad han har rätt till, och då finns de dispositiva reglerna att falla tillbaka på.¹⁴⁶

Om inget generationsskifte genomförts under livstiden kommer företaget att gå i arv. Är företagaren gift aktualiseras dessutom reglerna om bodelning innan arvsskiftet.¹⁴⁷ Det medför att den efterlevande maken tar hälften av det totala nettovärdet i boet.¹⁴⁸ Resterande tillfaller dödsboet och blir föremål för arvsskifte och regler kring efterlevande makes arvsrätt.¹⁴⁹

4.1 Nackdelar med att vänta med generationsskiftet till i samband med arv/dödsfall

4.1.1 Bodelningen

Bodelning förrättas mellan efterlevande maken/sambon och arvingar/universella testamentstagare.¹⁵⁰ Vad gäller generationsskiftet kan det redan i och med bodelningen uppstå komplikationer, eftersom aktier i familjeföretaget även ingår i bodelningen, såtillvida de inte utgör den avlidnes enskilda egendom.¹⁵¹

Den efterlevande maken och dödsbodelägarna kan komma överens om vilken egendom som skall tillfalla den efterlevande maken till utfyllnad av dennes hälftendel. Var aktierna i företaget den avlidnes egendom har dödsbodelägarna dock företräde till egendomen.¹⁵² Om parterna inte kan

¹⁴⁶ Sund, (2001), s. 62

¹⁴⁷ ÄktB 1:5 och 9:1

¹⁴⁸ ÄktB 11:3

¹⁴⁹ Sund, (2001), s. 62

¹⁵⁰ ÄktB 9:5 och 14 § SamboL

¹⁵¹ ÄktB 10:4

¹⁵² ÄktB 11:7

komma överens kan en bodelningsförrättare utses av en tingsrätt, för att utföra bodelningen.¹⁵³

Vid bodelning under livstiden, har den make som vill behålla sitt giftorättsgods (även om det överstiger dennes värdemässiga andel) rätt att med pengar lösa ut den andra maken. Vid en makes död gäller denna rätt endast med förmån för den efterlevande maken.¹⁵⁴ Vilket innebär om den först avlidna är den som äger företaget, behöver inte den efterlevande maken acceptera att ta emot pengar för utlösen (s.k. bodelningslikvid). Den efterlevande maken kan istället kräva att få egendom, det vill säga att få del av den avlidnes aktier. Reglernas utformning gör att det finns en risk för att det kommer in en oönskad ägare.¹⁵⁵ Är den avlidne företagaren ogift utgör ovan dock inget problem, eftersom ingen bodelning behöver företas. Inte heller leder ovan till några problem om den avlidne endast är sambo, eftersom bodelningen i samboförhållanden endast gäller deras gemensamma bostad och bohag.¹⁵⁶

En annan tänkbar problemsituation, i samband med bodelningen, för ett framtida generationsskifte, är om företagarens make avlider först och denna har särkullbarn, för denna situation finns dock ÄktB 12:2. Genom att den efterlevande maken (företagaren) begär att få behålla sin andel av giftorättsgodset uppstår inga problem vid bodelningen även för de fall företaget utgör den övervägande delen av tillgångsmassan.

4.1.2 Dödsboförvaltningen

Förvaltningen av ett dödsbo sköts av dödsbodelägarna. Dessa är för det första den efterlevandes make eller sambo. Har bodelning skett är efterlevande make/sambo dödsbodelägare, om denne är arvinge eller universell testamentstagare.¹⁵⁷ För det andra är universella testamentstagare dödsbodelägare.¹⁵⁸ För det tredje och sista är arvingar också delägare. Efterarvingar är dock endast dödsbodelägare i den sista avlidne arvlåtarens dödsbo.¹⁵⁹

Dödsbodelägarna förvaltar dödsboet gemensamt. Åtgärder som inte tål att uppskjutas får dock företas även om någon delägars samtycke inte kan inhämtas.¹⁶⁰ Målet med förvaltningen är att utreda boets tillgångar och skulder samt avveckla det genom arvsskifte. Att delägarna måste vara överens, om åtgärder inom ramen för förvaltningen, kan vara komplicerat,

¹⁵³ ÄktB 17:1

¹⁵⁴ ÄktB 11: 9 1st. och 2 st.

¹⁵⁵ Sund, (2001), s. 181

¹⁵⁶ 9 § SamboL

¹⁵⁷ ÄB 18:1 1 st. och 2 st.

¹⁵⁸ ÄB 11:10

¹⁵⁹ ÄB 18:1 3 st.

¹⁶⁰ ÄB 18:1 1 st.

särskilt om ett företag ingår i egendomen. Det finns dock möjligt att utse någon att företräda delägarna beträffande förvaltningen i sin helhet eller av företaget.¹⁶¹

En annan utväg, om dödsbodelägarna inte vill utreda boet eller inte kan komma överens, kan vara att en av dödsbodelägarna ansöka om att tingsrätten utser en boutredningsman, som övertar förvaltningsansvaret.¹⁶² Dödsboutredningen avslutas med bodelning och därefter arvskifte,¹⁶³ om inte dödsbodelägarna enas om samlevnad i oskiftat bo.

Om den avlidne var gift och det finns gemensamma barn måste dessutom ett testamente ha upprättats för att generationsskiftet skall kunna genomföras i anslutning till företagarens frånfall, såtillvida aktierna inte utgör enskild egendom.¹⁶⁴

4.1.3 Arvskiftet

Den egendom som inte tilldelats den efterlevande maken vid bodelningen tillfaller dödsboet, vilken också blir föremål för arvskifte. Arvsskiftet handhas av dödsbodelägarna¹⁶⁵ och går till enligt följande. Dödsboets nettovärde fördelas mellan arvingarna (värdemässig andelsbestämning), varefter egendomen lottläggs på arvingarna för att fylla ut respektive andel.¹⁶⁶ Om inte delägarna kan enas, kan tingsrätten på begäran av någon av dem utse en skiftesman.¹⁶⁷

Lottläggningsregeln i ÄB 23:3 är allmänt hållen och ger liten vägledning vid en eventuell tvist mellan arvingar. Av bestämmelsen följer å ena sidan och som huvudregel, att en dödsbodelägare har rätt till en del (utifrån den värdemässiga andelen) i varje slag av egendom i dödsboet. Å andra sidan, vilket får ses undantaget från huvudregeln, tillgångar som inte lämpligen kan delas om bör läggas till en arvinge.¹⁶⁸ I NJA 1972 s. 214 behandlas ett arvskifte av ett fåmansaktiebolag, handlagt av en boutredningsman. I arvskiftet tilldelades en dödsbodelägare, som tidigare hade 700 aktier i företaget, hälften (450 aktier) av de kvarvarande aktierna (900 aktier) vilka fanns i dödsboet. Den andra dödsbodelägaren tilldelades också 450 aktier. HD uttalade att eftersom enighet angående aktiernas fördelning inte kunnat uppnås och då nämnda fördelning inte ansetts missgynna någon delägare eller lett till värdeförstöring fanns ingen anledning att frångå huvudregeln. Även lottläggningen kan med andra ord vara en osäkerhetsfaktor vid genomförandet av ett generationsskifte.

¹⁶¹ Sund, (2001), s. 176

¹⁶² ÄB 19:1, 19:11 och 19:18

¹⁶³ ÄB 23:1

¹⁶⁴ ÄB 18:1 3 st. och 9:1 ÄktB

¹⁶⁵ ÄB 23:1

¹⁶⁶ Sund, (2001), s. 182

¹⁶⁷ ÄB 23:5

¹⁶⁸ Sund, (2001), s. 182

Även vad gäller arvskiftet och dess problematik bör det också här påpekas att om den avlidne var gift och det finns gemensamma barn måste dessutom ett testamente ha upprättats för att generationsskiftet skall kunna genomföras i anslutning till företagarens frånfall, såtillvida aktierna inte utgör enskild egendom.¹⁶⁹ Ett testamente kan också råda bot på lottläggningsproblematiken genom att däri skriva att en arvinge, i egenskap av legatarie, skall ta över verksamheten.¹⁷⁰

4.1.3.1 Testamente

Som ovan redovisats kan ett testamente minska den osäkerhet och de risker som kan uppstå i och med ett generationsskifte i samband med arv/dödsfall. Ett testamente är dock också förknippat med vissa risker, exempelvis kan förhållandena ändra sig efter dess upprättande vilket kan få oönskade effekter om testamentet inte ändras. Vidare kan även konkurrens uppstå mellan testamentet och bröstarvingars laglottsrätt. Det bör också påpekas att en bodelning kan påverka möjligheterna att realisera ett testamentsförordnande. Om exempelvis den avlidnes aktier i företaget utgör giftorättsgods och om företaget är testamenterade till makarnas gemensamma barn samt om marknadsvärdet på aktierna överstiger värdet på övrig egendom i bodelningen ingående egendom, får den efterlevande maken efter hälftindelningen vid bodelningen rätt att få del av aktierna till utfyllnad av sin värdemässiga hälftenandel.¹⁷¹ Om aktiebolaget utgör den dominerande förmögenhetsmassan är detta med andra ord en viktig aspekt som bör beaktas.

För de fall testamente inte är upprättat och det finns en efterlevande make och gemensamma barn blir, som ovan nämnts, generationsskiftet inte genomfört. Förutom detta finns även en annan aspekt, som kan lyftas fram, som de familjerättsliga reglerna ger upphov till. När en efterlevande make ärver kvarlåtenskap med fri förfoganderätt finns också vissa risker. Det innebär nämligen att den efterlevande maken i stort sett får fritt disponera över arvet, dock får den efterlevande maken inte genom testamente förfoga över den andel som sedermera skall utgå genom efterarv.¹⁷² Arvet kan med andra ord fritt konsumeras. Vidare finns inget som hindrar att den efterlevande maken testamenterar bort alla tillgångar, även den avlidnes enskilda egendom eller giftorättsgods, så länge inte den andel av boet som skall gå i efterarv inte överskrids.¹⁷³ Det torde därför finnas goda skäl till att undvika den osäkerhet som uppstår genom legala och testamentariska efterarv.¹⁷⁴

¹⁶⁹ ÄB 18:1 3 st. och 9:1 ÄktB

¹⁷⁰ ÄB 22:1

¹⁷¹ Sund, (2001), s. 184-185

¹⁷² ÄB 3:2 1 st. 2 men.

¹⁷³ NJA 1995 s. 303

¹⁷⁴ Sund, (2001), s. 196

4.2 Fördelar med att vänta med generationsskiftet till i samband med arv/dödsfall

Det finns emellertid inte bara nackdelar med att inte företa ett generationsskifte under företagarens livstid. Om företagaren av någon anledning vill dölja vem som skall förvärva aktierna kan testamente vara en lämplig lösning.¹⁷⁵

En annan anledning till att vänta med generationsskiftet kan vara att vissa psykosociala problem är så svårhanterliga att det är bättre att skjuta upp generationsskiftet till den äldre företagsledarens bortfall. Exempelvis är ett kännetecken för generationsskiften att den äldre generationen (den överlåtande företagsledaren) ofta stannar kvar i någon annan operativ roll i företaget, vilket kan bli ett problem särskilt om det handlar om företagets grundare. Detta eftersom den verkställande makten inte alltid per automatik går över till den yngre generationen i och med generationsskiftet.¹⁷⁶ Ett av de vanligaste problemen för att lösa generationsskiftet är ofta den överlåtande företagsledaren.¹⁷⁷ Företagsledaren kanske inte har det tålamod som krävs, vilket kan göra att det är bättre att vänta, för att inte utlösa familjeproblem som kanske inte kan få en lösning.

4.3 Oplanerat generationsskifte

De tidigare redovisade fördelarna och nackdelarna med att vänta med generationsskiftet har hela tiden förutsatt att det har varit en medveten strategi. Antingen har man medvetet genomfört generationsskiftet under livstiden eller har man planerat för generationsskiftet fast väntar med att genomföra detta till och med den äldre generationens bortfall. Oplanerade generationsskiften i samband med företagsledarens bortgång kan givetvis ställa till betydligt större problem. Förutom att det kan innebära betydande ekonomiska problem kan ledningsfrågan bli problematisk. Den ledningskompetens som behövs kanske inte finns för att klara verksamheten när den äldre generationen hastigt faller bort. Eftersom det inte är säkert att det finns någon som kan driva verksamheten vidare finns risk att verksamheten tvingas läggas ned eller överlåtas till någon utomstående. Särskilt i mindre företag torde denna risk vara större eftersom verksamheten ofta är mer beroende av företagarens insats. Många val och bedömningar blir dessutom svårare att göra utan hjälp av den avlidne företagsledaren. Vissa av dessa beslut kan dessutom vara känsliga för relationerna i familjen och lättare accepteras om de sakta får ”mogna fram” än om de tvingas fram

¹⁷⁵ Sund, (2001), s. 256

¹⁷⁶ Melin & Nordqvist, (2000), s. 53

¹⁷⁷ Johansson & Lewin, (1992), s. 29

av oförutsedda händelser.¹⁷⁸ Å andra sidan kan det vara som tidigare beskrivits att den äldre generationens starka ledarställning inte sällan begränsar utrymmet för nytänkande. Vilket kan göra att det kan finnas en viss risk för stagnation.¹⁷⁹ Denna risk är naturligtvis mindre för de fall den äldre generationen inte finns kvar.

4.4 Analys av huruvida generationsskifte bör ske under livstiden eller i samband med arv/dödsfall

Detta kapitel torde visa på att planeringen av ett generationsskifte är mycket viktig. Anta exempelvis att en företagsledare inte planerat för generationsskifte, han avlider och lämnar kvar två bröstarvingar. Den ena arvingen är en duktig företagare och är uppväxt i företaget, medan den andra arvingen, som också har ärvt lika stor andel aktier, är en betydligt sämre affärsman. Den sämre affärsmannens självkänsla tolererar dock inte att hans bror tar makten i företaget, och går därför ofta emot sin brors beslut. Resultatet av det oplanerade generationsskiftet blir att det blir kaos i ledningen. Verksamheten kan kanske räddas genom att ett utköp av den enas aktier, men risken är stor att "krig" bryter ut i familjen.¹⁸⁰ Generationsskifte är normalt sett en dynamisk process där den äldre generationen noga måste överväga olika alternativ. Själva genomförandet av generationsskiftet är bara slutet på processen. Ibland kan det behövas 3-4 år.¹⁸¹ Vad som utgör rimlig och rättvis kompensation för de som inte skall ta över företaget och avgörandet av ledarskapsfrågor är båda mycket svåra frågor och bör därför noga planeras. Att då vänta med denna planering och kanske "hasta" igenom generationsskiftet i samband med arvstillfället är därför enligt min mening inte ett lämpligt förfaringssätt.

Även för de fall som generationsskiftet är noga planerat kan det uppstå olika problem om man väntar med att genomföra generationsskiftet till i samband med den äldre generationens bortfall. Bodelningen, dödsboförvaltningen och arvskiftet kan alla tre ge upphov till olika problem som inte uppkommer i och med ett generationsskifte under den överlåtande generationens livstid. Vissa av dessa problem kan dock åtgärdas med hjälp av ett väl utformat testamente, men också detta instrument är som tidigare redovisats förknippat med olika problem och risker.

Argumenten för att vänta med att genomföra generationsskifte är få, om förhandlingspositionerna är helt låsta kan det dock vara en utväg. För dessa fall är det dock snarare inget frivilligt val utan istället den enda möjliga utvägen. Sammantaget talar de aspekter som belysts i detta kapitel starkt för

¹⁷⁸ Eriksson, (1997), s. 12-14, och s. 94

¹⁷⁹ Eriksson, (1997), s. 22

¹⁸⁰ Johansson & Lewin, (1992), s. 30

¹⁸¹ Johansson & Hult, (1999), s. 7

att generationsskifte bör företas under livstiden, och inte i samband med den äldre företagargenerationens frånfall.

5 Slutsatser

Avslutningsvis kommer jag endast att kortfattat återknyta till mina två ställda forskningsfrågor. Den första forskningsfrågan: Vad är lämpligast ur ett ekonomiskt perspektiv, ur överlåtarens och förvärvarens synvinkel, att ägarskifte sker inom familjen eller genom överlåtelse till utomstående? Den i kapitel två gjorda analysen kan inte annat än peka i riktningen mot att ett ägarskifte inom familjen generellt sett är att föredra ur ett ekonomiskt perspektiv. Enligt min mening kan man därför säga att det föreligger en presumtion för att ägarskiften inom familjen är lämpligast ur ett ekonomiskt perspektiv. Eventuellt till och med lämpligast ur ett samhällsekonomiskt perspektiv, då det antas kunna gynna sysselsättningen som i sin tur antas gynna samhället. Vid en samhällsekonomisk analys finns emellertid ännu fler faktorer som skall beaktas såsom exempelvis miljökonsekvenser. När ägarskiftet inte är planerat blir det svårare att utvärdera vilket alternativ som är fördelaktigast. Den gjorda analysen kan sannolikt ändå tyda på att ägarskifte inom familjen, generellt sett, är att föredra. Analysen blir dock betydligt vanskligare i detta avseende.

Den andra forskningsfrågan: Bör ett ägarskifte inom ett familjeägt aktiebolag ske under företagsledarens livstid eller i samband med arv/dödsfall? Ur ett skatterättsligt och finansiellt perspektiv är alternativen relativt likvärdiga. Däremot talar de familjerättsliga reglerna och andra mjuka aspekter såsom ledningsfrågan starkt för att ett generationsskifte bör genomföras under den överlåtande generationens livstid.

Ett intressant konstaterande kan även göras kring borttagandet av AGL. I och med att AGL togs bort har de skatterättsliga incitamenten för att företa arvsskiftet under livstiden minskat. Frågan är om detta är vad lagstiftaren vill? Borde det inte vara bättre att stärka incitamenten för att arvsskifte skall ske under livstiden, eftersom det sammantaget, kanske föga överraskande, fortfarande är lämpligast tidpunkt för att genomföra ett generationsskifte. Å andra sidan verkar de skatterättsliga incitamenten ändå inte vara tillräckliga för att påverka företagarnas beteenden kring förberedelsen av generationsskiftet. Vad lagstiftaren då har gjort är att istället för att försöka ändra människors beteende, vilket inte verkar gå på detta område, så har lagstiftningen utformats efter företagarnas beteende. Borttagandet av AGL kan också kopplas till min slutsats gällande den första forskningsfrågan, att det föreligger en presumtion för att ägarskiften inom familjen är fördelaktigast ur ett ekonomiskt perspektiv. Vad som har skett är att ägarskiften inom familjen har underlättats, vilket också torde vara i linje med det som ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är eftersträvansvärt. Å andra sidan går det, som ovan nämnts, inte helt utesluta att det kan vara lämpligare att företag överläts till en utomstående förvärvare i samband med oplanerade ägarskiften. Om så är fallet ger borttagandet av AGL snarare incitament till, ett ur samhället, icke önskvärt beteende.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Prop. 1998/99:15 Omstrukturering och beskattning.
Prop. 2004/05:25 Slopad arvsskatt och gåvoskatt.
Prop. 2004/05:91 Överlåtelse av näringsbetingade andelar till underpris.
SOU 1932:16 Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken IV.
Förslag till lag om boutredning och arvskifte mm.
SOU 1998:1 Omstruktureringar och beskattning.
SOU 2004:66 Egendomsskatter – reform av arvs- och gåvoskatter.

RSV PM 8539-99/00, Promemoria om förenklingsförslag.
SKV 336 utgåva 4,Handledning för beskattning av inkomst och förmögenhet m.m. vid 2005 års taxering.

3:12-utredningens rapport, se elektroniska källor.
B 2004:2 (2004) *Generationsskiften i företag – en problemanalys*, NUTEK.

European Commission, Commission recommendation of 7 December 1994 on the transfer of small and medium sized enterprises, O.J. L 385 31.12.1994.

Böcker

Agell, Anders, (1999), *Testamentsrätt – en lärobok om rättshandlingar för dödsfalls skull*, Iustus Förlag AB, andra upplagan.
Carlsson, Magnus, Silfverberg, Christer & Stenman, Olle, (1999), *Generationsskiften och blandade fång*, Nordstedts Juridik AB, tredje upplagan.
Cooter, Robert & Ulen, Thomas, (2000), *Law & Economics*, Addison -Wesley Longman Inc., tredje upplagan.
Dahlman, Christian, Glader, Marcus & Reidhav, David, (2002), *Rättsekonomi – en introduktion*, Studentlitteratur AB.
Eriksson, Jan, mfl., (1997), *Familjeföretagen och successionen*, Sveriges industriförbund och förlags AB industrilitteratur.
Hydén, Sverker & Wiberg, Lars, (2004), *Generationsskifte – i familjeföretag*, Björn Lundén Information AB, femte upplagan.
Johansson, Sven-Erik & Lewin, Staffan, (1992), *Det ägarledda företaget – framgångsrecept för företaget och familjen – överlevnad, utveckling och tillväxt*, IHM Förlag AB.
Johansson, Sven-Erik & Hult, Magnus, (1999), *Att köpa och sälja företag*, Svenska arbetsgivarföreningen, Småföretagande och entreprenörskap.
Lodin, Sven-Olof, Lindencrona, Gustaf, Melz, Peter och Silfverberg,

- Christer, (2002) *Inkomstskatt – en läro- och handbok i skatterätt, Del 2*, Studentlitteratur AB, åttonde upplagan.
- Pelin, Lars, (1993), *Överlåtelse av företag – med särskild inriktning på generationsskifte – en skatterättslig studie*, Juristförlaget i Lund.
- Pelin, Lars, Elwing, Carl M., (2003), *Inkomstbeskattning vid konkurs och ackord*, Palmkrons.
- Sandström, Kjell & Svensson, Ulf, (2002), *Fåmansföretag – skatteregler och skatteplanering*, Björn Lundén Information AB, fjärde upplagan.
- Sund, Lars-Göran, (2001), *Generationsskifte av små och medelstora familjeägda aktiebolag*, Iustus förlag AB.
- Tjernberg, Mats, (2001), *Beskattning av fåmansföretag*, Fakta Info Direkt Sweden AB, femte upplagan.

Artiklar

- Bergström, Sture, *Rättshandlingars verkliga innebörd – en kommentar till RÅ 2004 ref. 27*, Skattenytt 2004, s. 771-774.
- Bjuggren, Per-Olof & Sund, Lars-Göran, *A Transaction Cost Rationale for Transition of the Firm within the Family*, Small Business Economics No. 19, 2002, s. 123-133.
- Neubauer, Herbert, *The Dynamics of Succession in Family Businesses in Western European Countries*, Family Business Review, vol. 16, No. 4, 2003, s. 269-281.
- Melin, Leif & Nordqvist, Mattias, *Ägande och strategisk ledning i familjeföretag*, Familjeföretag och familjeföretagande, Forum för småföretagsforskning, 2000, s. 41-58.
- Pollak, Robert A., *A Transaction Cost Approach to Families and Households*, Journal of Economic Literature, Vol. 23, No. 2, 1985, s. 581-608.
- Rydin, Urban, *Beskattning vid försäljning av andel i dödsbo*, Skattenytt 1991, s. 778-781.
- Silfverberg, Christer, *Slopad arvs- och gåvoskatt*, Skattenytt 2005, s. 13-27.
- Sund, Lars-Göran, *Rättsekonomiska aspekter på efterlevande makes arvsrätt, särskilt arv av andel i företag*, Festskrift till Anders Agell, (1994), s. 633-662.

Rapporter

- Företagarna (2004), *Vem tar över? – ett år senare*, s. 1-8.
- Linder Sofia, (2003) *Vem vill ta över? – De företagsamma 40-talisterna går snart i pension*, Företagarna, s. 1-30.

Elektroniska källor

EU:s webbportal, Best-projektet

http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/support_measures/transfer_business/transfer_com_02/final_report_sv.pdf, den 30 maj 2005.

Statiska Centralbyrån,

http://www.scb.se/templates/Standard____34546.asp, den 24 april 2005.

Regeringen

3:12-utredningens rapport, Reformerad ägarbeskattning – effektivitet, prevention, legitimitet

<http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/37740>, den 30 maj 2005.

Överlåtelse av näringsbetingade andelar till underpris

<http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/39299>, den 27 maj 2005.

Rättsfallsförteckning

Regeringsrättens årsbok

RÅ 1941 ref. 51

RÅ 1958 ref. 20

RÅ 1977 ref. 32

RÅ81 1:76

RÅ 1993 ref. 43

RÅ 2003 ref. 68

RÅ 2004 ref. 27

Regeringsrättens dom den 21 april 2004, mål nr 2281-03

Regeringsrättens dom den 8 november 2004, mål nr 3691-04

Rättsfallsreferat från Regeringsrätten

RRK R 1974 1:1

Nytt juridiskt arkiv, avdelning I

NJA 1966 s. 66

NJA 1972 s. 214

NJA 1995 s. 303

NJA 1995 s. 742